

*Εξουσία Μεμονωμένη Υπερδουλεύει  
μαρτυρία από τα Μέρη γ' Επαρχία Σίνου  
ο Π. Υβέρ*

**Π. ΧΙΩΤΟΥ**

**ΒΛΕΜΜΑ ΕΙΣ ΤΑ ΚΑΤΑΚΡΙΝΟΜΕΝΑ**

ΠΕΡΙ

ΤΩΝ ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΗΡΙΩΝ ΤΟΥ ΑΝΔΡΙΑΝΤΟΣ

**ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ**

ΚΑΙ

ΤΟΥ ΔΙΟΥΡΑΜΒΟΥ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ

**Α. ΒΑΛΑΩΡΙΤΟΥ**

**ΕΝ ΖΑΚΥΝΘΩ**

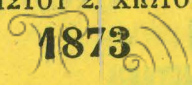
**ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ Η ΕΠΤΑΝΗΣΟΣ**

ΧΡΙΣΤΟΥ Σ. ΧΙΩΤΟΥ

**ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ**

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ  
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ

**1873**



Π. ΧΙΩΤΟΥ

186143  
(B12904)

ΒΛΕΜΜΑ ΕΙΣ ΤΑ ΚΑΤΑΚΡΙΝΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙ

ΤΩΝ ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΗΡΙΩΝ ΤΟΥ ΑΝΔΡΙΑΝΤΟΣ

ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΚΑΙ

ΤΟΥ ΔΙΟΥΡΑΜΒΟΥ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ

Α. ΒΑΛΑΩΡΙΤΟΥ



ΕΝ ΖΑΚΥΝΘΩ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ Μ. ΕΠΤΑΝΗΣΙΟΥ

ΧΡΙΣΤΟΥ Σ. ΧΙΩΤΟΥ

1873

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ  
ΣΥΛΛΟΓΗ Π. ΠΑΤΡΙΚΙΟΥ

AL 52.480006

ΕΛΕΝΗ ΓΚΙΚΑ

ΠΡΙΓΓΗΠΕΣΗ ΚΟΛΤΖΟΦ ΜΑΣΑΛΣΚΥ

ΔΩΡΑ: ΓΣΤΡΙΑ:

ΤΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΝ ΤΑΥΤΗΝ

ΕΥΛΑΒΩΣ ΑΝΑΤΙΘΗΣΙΝ

Ο Π. ΧΙΟΥΤΗΣ.

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ  
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ  
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ  
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ



ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΕΡΕΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ



ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ  
ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΛΕΞΟΥΡΙΟΥ

Γύναι περιφανής!

Ἀνώνυμός τις κατέκρινε τὰ πραχθέντα ὑπὸ πανεπιστημίου καὶ ὑμνηθέντα ὑπὸ ποιητοῦ ἐπὶ τιμῇ Πατριάρχου καὶ ἐθνάρχου σηκώσαντος ἐπὶ ἀγχόνῃς ὅλον τὸ βάρος τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας πταίσματος τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς. Ἀπάντησιν εἰς τὰ κατακριθέντα κατ' ἄρθρα διεξοδικὰ ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ «Δημοτικῇ» ἡμερηίδι Ζακύνθου. Ταῦτα νῦν συλλέξας καὶ συμπληρώσας, ἐκδίδω ἐν μονογραφίᾳ.

Ἰ. Ἀλλ' εἰς τίνα δύναμαι νὰ ἀναθέσω τὴν ἐν τῇ ἀπαντήσῃ στάθμισιν σκέψεων καὶ κρίσεών μου, εἰμὴ πρὸς Ὑμᾶς τὴν πολλάκις ἐκτιμήσασαν ἔργα θρησκείας, σοφίας καὶ πατριωτισμοῦ τῆς Ἑλλάδος, καὶ λαβοῦσαν τὴν ἐπιδοκιμασίαν σοφῶν τῆς Εὐρώπης εἰς τοιαύτας ἐκτιμήσεις;

Εὐμενῶς δέξαι τὸ μικρόν μου τοῦτο ἀνάθημα, καὶ ὥς ἄλλοτε ἐν τῇ εὐαέρῳ ἐπαύλει τῶν Ἀρδέντων τῆς Λιθόρνου φιλοφρονούμενος ἔτυχον τῆς Ὑμετέρας ἀκροάσεως εἰς τὰς περὶ ποιήσεως τῶν Ἑπτανησίων κρίσεις μου, οὕτω καὶ νῦν ἐν τῇ ἄλλῃ κατὰ τὴν Φλωρεντίαν ἐπαύλει,

εὐκαιρήσασά ποτε ἐκ τῆς ἐπιμελείας τῶν ἀνθοφόρων κήπων  
της, οἷους μοι περιγράφεις ἐν τῇ προσφιλεῖ μοι ἐπιστολῇ  
τῶν 8 Δεκεμβρίου 1872, ἀξίωσον προσοχῆς τὰ γραφέντα  
ταῦτα ὑπὲρ πράξεως πανεπιστημίου, οὗ τὸ φῶς διασκε-  
δάζει τὸ σκότος ἐν Ἀνατολῇ, περὶ ἧς ἡ μεγαλοφυΐα  
Ἑμῶν τοσοῦτον ἐπασχολεῖται, καὶ πρὸς ὀρθὴν κρίσιν ὑ-  
μνωδίας ποιητοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ καλλικέλαδος Μοῦσα πολ-  
λάκις ηὔφρανε τὴν εὐαίσθητον καρδίαν.

Ἐν Ζακύνθῳ ἀ. Ἰανουαρίου 1873.

Τῇ περιδόξῳ

**ΕΛΕΝΗ ΓΚΙΚΑ**

Πριγγιπέσση Κολτζῶφ Μαλσάσκη

Δόρξ Ἰστρία

Σεβασμῶς

**Π. ΧΙΩΤΗΣ**

ἱππότης, ἱστοριογράφος καὶ μέλος  
διαφόρων ἱστορικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν  
ἐταιριῶν.



**A.**

Ἡ τελετὴ τῶν ἀποκαλυπτηρίων καὶ ἡ ποίησις  
τοῦ Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου.

**A**ΝΕΓΝΩΜΕΝ καὶ ἡμεῖς τὸ ἐν ἐπιφυλλίδι τῆς Τεργεσταίας  
ἐφημερίδος «Ἡμέρα» ἄρθρον τὸ ἐπιγραφόμενον «Τὰ ἀποκαλυπτή-  
ρια ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν ἐθνικὴν ἑορτὴν τῶν 25 Μαρτίου.» Ἐν  
αὐτῷ ὁ ἀνώνυμος συντάκτης ψέγει καὶ ἄρχοντας καθηγητὰς τοῦ  
πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, καὶ ἐπίγραμμα τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Πα-  
τριάρχου Γρηγορίου, καὶ τὴν ἐκφωνηθεῖσαν κατὰ τὰ ἀποκαλυπτή-  
ρια ποιητικὴν προσαγόρευσιν τοῦ Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου. Ρή-  
γας Φερραῖος, νομίζει ὁ ἐπικριτὴς, καὶ Πατριάρχης Γρηγόριος  
πρὸς τὴν ἰδέαν καὶ τὴν καλλιτεχνικὴν παράστασιν εἶναι δύο πρό-  
σωπα ὅλως ἀνάρμοστα εἰς τὸν τόπον καὶ τὸν σκοπὸν, δι' ὃν ἐξ-  
ελέχθησαν. Οἱ ἀρχαῖοι ἑλληνικοὶ στίχοι, οἱ κατ' ἐντολὴν τοῦ πα-  
νεπιστημίου ἐγχαραχθέντες ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ ἀνδριάντος, εἶναι  
ἐσφαλμένοι κατὰ μέτρον καὶ λόγον ἐπιγραμματικοῦ εἶδους ποι-  
ήσεως. Τὸ ποίημα τοῦ Βαλαωρίτου κατακρίνεται ὡς φορτικὸν  
κατὰ τὴν φράσιν, τραγελαφικὸν κατὰ τὰς ἰδέας, ἀσύρραπτον κατὰ  
τὰς ἐννοίας, καὶ ὅλως ἀπαρέσκον. Ἀπελπιστικὴ δὲ διακηρύττεται  
ἡ παρὰ τῆς πανεπιστημιακῆς Πρυτανείας ἐκλογή τοῦ Βαλαωρί-  
του ὡς κατ' ἐξοχὴν ἐθνικοῦ ποιητοῦ, ὅπως προσαγορεύσῃ τὸν  
ἀποκαλυπτόμενον ἀνδριάντα. Τὰ τοιαῦτα ἅπαντα πραχθέντα  
κατὰ τὰ ἀποκαλυπτήρια, ἀξιοκατάκριτα εὗρίσκει ὁ ἐπικριτὴς,  
καὶ ὡς ζημίαν μεγάλην καὶ ἐθνικὴν παρέχοντα διότι, λέγει, αἱ ἐκ-  
τακτοὶ τιμαὶ, καὶ ἐπευφημαὶ καὶ οἱ στέφανοι, ὅσοι ἀπεδόθησαν  
εἰς τὸν Βαλαωρίτην ὡς ἐθνικὸν ποιητὴν ὑπὸ τοῦ ἐθνικοῦ πανε-  
πιστημίου ὑπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις συλλόγων, καὶ ὑφ' ὅλου τοῦ ἔ-  
θνους, μαρτυροῦσιν ὅτι ἡ αἴσθησις καὶ κρίσις τοῦ καλοῦ καὶ τῆς  
ποιήσεως ἐν τῷ σημερινῷ ἑλληνικῷ ἔθνεϊ, ἡ τοῦλάχιστον ἐν Ἀ-  
θήναις νοσεῖ, καὶ νοσεῖ βλαβρῶς. Διὸ λυπεῖται σφοδρῶς ὁ ἐπικριτὴς

**ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ**

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ  
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ

εἰς τὰ περὶ τούτων πραχθέντα, ὅτι ἡ ἐκλογή φέρει τὸ κύρος καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ ἑλληνικοῦ πανεπιστημίου, ἐξ οὗ ὑποτίθεται ὅτι πηγάζει πᾶσα Μοῦσα καὶ χάρις, αὐτὸ τὸ κάλλος, ἡ σοφία καὶ ἡ εὐπρέπεια.

Αἱ μορφαὶ αὗται τοῦ ἐπικριτοῦ, δημοσιευθεῖσαι τὸ πρῶτον ἐν Τεργέστη, καὶ ἀνατυπωθεῖσαι ἐν Κράρχ, ἐπέστυραν τὴν προσοχὴν τοῦ κοινοῦ. Εἶδομεν καὶ ἡμεῖς ἐν ταῖς ἑφημερίσι τὰ πραχθέντα κατὰ τὰ ἀποκαλυπτήρια, καὶ ἀνέγνωμεν τὸ ποίημα κατ' ἰδίαν τυπωθὲν μεθ' ὅλης τῆς ἀλληλογραφίας Πρυτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ποιητοῦ. Καὶ ἡμεῖς ἴσως τυφλοὶ συνετυφλώθημεν μετ' ἄλλων πολλῶν τῆς ἑλληνικῆς πληθύος. Μυδένια δὲ τοιοῦτον φόγον ἀνακαλύψαντες, καὶ μηδεμίαν ζημίαν λογισθέντες τὰ πραχθέντα ὑπὸ τοῦ πανεπιστημίου, ἄκρως εὐηρεστήθημεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς τελετῆς, καὶ εἰς τὸ ποίημα τοῦ Βαλαωρίτου, καὶ ἐπεδοκιμάσαμεν τὰς εὐφημίας καὶ τοὺς στεφάνους τῶν ἐν Ἀθήναις συλλόγων, καὶ τὰς δεξιώσεις καὶ ἐπιδείξεις τῶν Ἀευκαδίων συμπολιτῶν κατὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ ποιητοῦ εἰς τὴν πατρίδα τοῦ μετὰ τὴν προσαγόρευσιν.

Βεβαίως ὡς ἰδέαν κακὴν τὴν καλλιτεχνικὴν παράστασιν οὔτε ἡμεῖς οἱ μικροὶ καὶ ἄσημοι, οὔτε ὅλον τὸ πανελλήνιον ἐξελάβομεν, οὔτε ἐκακοφάνη τινός, ἀν' ἡ σύγκλητος τοῦ πανεπιστημίου διώρισε πάνδημον καὶ πομπώδη τελετὴν τῶν ἀποκαλυπτηρίων τοῦ ἀνδριάντος κατὰ τὴν ἐθνικὴν ἑορτὴν τῶν ἐλευθερίων τῆς Ἑλλάδος. Οὔτε ἐστοχάσθημεν τὸν τόπον τῆς πλατείας τοῦ πανεπιστημίου ἀνάρμοστον εἰς τὰ πρόσωπα δύο πρωταγωνιστῶν τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ἵνα γῆση ἡ πανεπιστημιακὴ σύγκλητος τοὺς ἀνδριάντας τοῦ Πατριάρχου ἀπέναντι τοῦ ἐτέρου ἀνδριάντος τοῦ πρωτομάρτυρος Ρήγα. Καὶ τὰ δύο πρόσωπα ταῦτα, πρωταγωνισταὶ τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας διὰ μεγάλονοιαν καὶ αὐταπάρνησιν, προσέαρχουσιν ὅλης τῆς χορείας τῶν ἀγωνιστῶν. Ἀπαντες οὗτοι κλίνουσι τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν μὲν καὶ τὸν δέ. Ὁ πρῶτος ἐσχέδιασε τὸ μέγα ἔργον τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ διὰ τῶν θυρίων τοῦ ἀσμάτων συνεκίνησε πᾶσαν ἑλληνικὴν καρδίαν εἰς τὴν ἐλευθερίαν· ὁ δευτέρος, Πατριάρχης καὶ ἐθνάρχης, λόγῳ καὶ ἔργῳ ὑπὲρ ἐκκλησίας καὶ πατρίδος ἐκοπίασε, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ὑπὲρ πολλῶν ἔδωκεν. Ἐὰν λοιπὸν πρῶτοι ἀνδριάντες τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγωνισθέντων ἔπρεπε νὰ ἐγερθῶσι, τοὺς δύο κορυφαίους τῆς ἐλευθερίας ἡ καλλιτεχνία ὥφειλε νὰ παραστήσῃ. Καταλληλότερος δὲ τόπος τῆς ἐνιδρύσεως τῶν ἀνδριάντων τῶν δύο τούτων πρωτοεργῶν τῆς σωτηρίας τῆς Ἑλλάδος εὐρίσκειται ἡ πλατεία τοῦ

πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὡς ἐξ αὐτοῦ ἀπορρέει πᾶσα σοφία, καὶ παραδειγματισμὸς φιλοπατρίας καὶ διδασκαλία πατραγαθίας εἰς τὴν μέλλουσαν γενεάν. Πάνδημον δὲ τελετὴν ἡ πανεπιστημιακὴ σύγκλητος ἔπρεπε νὰ κανονίσῃ κατὰ τὰ ἀποκαλυπτήρια, καὶ ἡ κυριάρχης καὶ πολιτικαὶ καὶ ἐκκλησιαστικαὶ ἀρχαὶ καὶ στρατιωτικαὶ ἐξουσίαι, καὶ σοφοὶ καὶ ξένοι καὶ πολῖται πάσης τάξεως τοῦ λαοῦ ὥφειλον νὰ συνδράμωσιν, ὥπως συνευφημήσωσι τοὺς παρισταμένους εὐεργέτας, καὶ προσφέρωσιν αὐτοῖς φόρον εὐγνωμοσύνης καὶ τιμῆς. Τοῦ πανεπιστημίου οἱ προϊστάμενοι ἄρα ἐξεπλήρωσαν αὐτῶς ἐν τῶν καθηκόντων αὐτῶν, λαβόντες τὴν ἐπιστάσιαν τῆς τελετῆς, κατὰ τὰς προσφερομένας ἐθνικὰς τιμὰς πρὸς ἄνδρας, οἵτινες οὐ μόνον διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν εὐηργέτησαν τὴν πατρίδα.

Δὲν εἶναι τὸ πρῶτον καλλιτεχνικὸν ἔργον, τὸ ὁποῖον δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν κοσμεῖ τοὺς περιβόλους τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου. Τὴν μεγάλην αἰθούσαν τῆς βιβλιοθήκης τοῦ πανεπιστημίου, ἐπισκεπτόμενος τὰς Ἀθήνας τῷ 1869, εἶδον στολιζομένην μὲ ἐκδόνας τῶν λογίων τοῦ ἔθνους πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ μὲ τὰς προτομὰς τῶν ἀγωνιστῶν αὐτῆς. Δίαν δὲ μὲ εὐχερέστησεν ἡ ἰδέα τοιαύτης διακοσμήσεως, διότι τὸ πανεπιστήμιον συνδιάζον τὰς τιμὰς πρὸς σοφίαν καὶ φιλοπατρίαν τῶν εὐεργετῶν τῆς Ἑλλάδος, ἄριστον ὑπογραμμὸν παρέχει πρὸς τὴν νεολαίαν, ἐκείθεν διδασκομένην τὰς πατραγαθίας μετὰ σοφίας. Πάνδημοι τελεταὶ συνειθίζονται ἐν ταῖς πόλεσι τῆς Εὐρώπης, δόξαις ἀποκαλύπτονται ἀγάλματα, ἡ ἑορτάζονται ἑκατονταετηρίδες τῶν ἐπιφανῶν ἐν αὐταῖς γεννηθέντων, καὶ τὴν πατρίδα δι' ἔργου καὶ λόγου εὐκλείσαντων. Πόσον συνεκινήθη, ὅτε εὐρισκόμενος ἐν Φλωρεντίᾳ κατὰ τὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Δάντου, εἶδον περιφανῆ τελετὴν, καθ' ἣν ἠκούσθησαν προσήσεις σοφῶν ἀνδρῶν ἑμμετροὶ καὶ πεζαὶ! Ἐπιτροπαὶ δὲ πολιτικῶν ἐξουσιῶν, ἐγχωρίων δήμων, πανεπιστημίων, ἀκαδημιῶν συλλόγων, σοφῶν ἐταιριῶν καὶ πολιτικῶν σωματείων, φέρουσαι τὰ σύμβολα τῆς ἀντιπροσωπείας καὶ τὰς ἐγχωρίους σημαίας, συνέρρουσαν πανταχόθεν τῆς Ἰταλίας πέριξ τοῦ ἀνδριάντος, ὡς θέλουσα ἅπασα ἡ Ἰταλία νὰ ἐκφράσῃ εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν λόγον καὶ ἔργῳ διαφωτίζοντα ἐπ' αἰῶνας αὐτὴν εἰς ἀνάκτησιν καὶ παγίωσιν τῆς ἐλευθερίας τῆς. Καὶ τοιαύτην ἀποτελεσματικὴν εὐφροσύνην καὶ ἐκδήλωσιν εὐγνωμονοῦντος ἔθνους πρὸς τὸν ἐθνάρχην καὶ μεγαλομάρτυρα Γρηγόριον ἐσκόπευσεν ἡ πανεπιστημιακὴ σύγκλητος, προσκαλέσασα κατὰ τὴν τελετὴν τῶν ἀποκαλυπτηρίων καὶ ἀρχαὶ καὶ δυνάμεις καὶ λαὸν καὶ ποιητὴν δια-

κεκριμένον εἰς προσαγόμενους τοῦ ἀνδριάντος. Διὰ ταῦτα τὸ συσσωρευθὲν πλῆθος, συγκινηθὲν εἰς ὅσα ἐθεῖτο καὶ ἤκουε διδασκόμενον τὰς πατριωτικὰς ἀρετὰς, ἠγαλλιάσατο καὶ ἐπευφάνησε.

Οὐχὶ λοιπὸν ἡ ἰδέα καὶ καλλιτεχνικὴ περὶ τῶν δύο προσώπων ἀρμόζει κακῶς πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς τελετῆς καὶ τὸν τόπον τῆς ἰδρύσεως τῶν ἀνδριάντων, ἅτινα φέρουσιν ἐκλογὴν, κύρος καὶ σφραγίδα τοῦ ἑλληνικοῦ πανεπιστημίου, ὡς λέγει ὁ ἐπικριτὴς, ἀλλὰ πατριωτικὰ, ἀλλ' ἀξίεπαινα, καὶ συνετὰ, ὅσα ὑπὸ τῆς πανεπιστημιακῆς συγκλήτου κατὰ τὴν τελετὴν τῶν ἀποκαλυπτηρίων ἐπράχθησαν. Εἰς ὅσα δὲ λέγει ὁ αὐτὸς ἐπικριτὴς περὶ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ ἀνδριάντος ὡς ἀπαντήσῃ ὁ δημοσιεύσας ἐσφαλμένον καὶ κολοβωμένον τὸ ἐπίγραμμα. Τοῦτο, ὡς ἀκούω, συνέταξεν εὐστόχως κατὰ μέτρον ἡρωελεγεῖον ὁ καθηγητὴς Φίλιππος Ἰωάννου, ὁ τοσοῦτον εὐδόκιμος εἰς ἀρχαϊκὰς ποιήσεις. Ἡμεῖς δὲ οὔτε τὸ πρωτότυπον ἔχομεν ἀνὰ χεῖρας, οὔτε δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν πῶς ἐνεχαράχθη ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ ἀνδριάντος· διότι οὕτω θὰ κρίνωμεν, ἐὰν διετηρήθη κατὰ τὴν ἐγγράφην ἢ σειρά τῶν ἐξαμέτρων, ὡς ἔχει τὸ πρωτότυπον. Μεταβαίνομεν δὲ μόνον εἰς τὰ περὶ ποιημάτων τοῦ Βαλαωρίτου κατακρινόμενα.

Ὁ ἐπικριτὴς κακίζει ἐν γένει τὴν ποίησιν τοῦ Βαλαωρίτου ὡς τραγελαφικὴν εἰς τὰς ἰδέας, ἀσύρραπτον εἰς τὰς ἐννοίας, παράλογον καὶ μὴ δημοτικὴν εἰς τὰς ἐκφράσεις. Φθάνει δὲ νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ ποιητὴς Βαλαωρίτης ὑπὲρ πάντα ἄλλον μὲ τὰς ποιήσεις τοῦ ἐκρημάκευσε τὰς πηγὰς τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως, καὶ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ὁλεθριώτερον ἐπενήργησεν εἰς τὴν ψευδορωμαντικὴν ὥθησιν, ἥτις ἀπεμάρναε τὰ ἄνθη ταῦτα τῆς ἑλληνικῆς εὐαισθησίας. Ἀλλ' ὁ Βαλαωρίτης δὲν εἶναι τὸ νῦν πρῶτον, ὅτε ἠθέλησε νὰ στολισθῇ τὴν δάφνην τοῦ ἑλληνικοῦ Παρνασσοῦ, προσφέρον εἰς τὰς Μούσας εὐρύστους ἀνοδοδέσμας. Νεώτατος ἐκ τῶν πρώτων ἡμερῶν, κατὰ τὰς ὁποίας ἐπέστρεψεν ἐκ τῶν ἐν Εὐρώπῃ σπουδῶν, μέχρι τῶν σημερινῶν ἐσχάτων τῆς ἀνδρικῆς του ἡλικίας, ἐπιδεικνύεται ποιητικὴν εὐφυΐαν, ἥς ἡ εὐστοχία ἀνεγνωρίσθη μεταξὺ τοῦ φιλολογικοῦ κόσμου. Ἡ προσαγόμενός πρὸς τὸν Λευκάτταν ἢ τὸ πῆδημα τῆς Σκπφοῦς, τὰ Μνημόσυνα, ὁ Εὐθύμιος Βλαχάβας, ἡ Κυρὰ Φροσύνη, ὁ Ἀθανάσιος Διάκος καὶ ἄλλα μικρότερα μεγαλοποιήματα εὐηρέστησαν τοὺς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς ἐνασμενιζομένους εἰς ποίησιν, ἐπεδοκιμάσθησαν ὑπὸ σοφῶν κριτικῶν φιλολογίας, καὶ ἐπεδαψίλευσαν τῷ ποιητῇ τιμὰς καὶ εὐφημίας ἡγεμόνων καὶ περιφανῶν. Ἀρθρα κριτικὰ δόκιμα κατεχωρήθησαν περὶ αὐτῶν ἐν περιοδικοῖς, ἐν ἐφημερίσι, ἐν γραμματολογίαις. Περιχλεῖς φιλόλογοι Ἑλλάδος,

Ἰταλίας καὶ Γερμανίας διέκριναν τὰς καλλονάς. Οὐδὲν τραγελαφικὸν ἢ ἀσύρραπτον ἢ φορτικὸν, ἢ ἐπιτετηδευμένον, ἢ ἄλλοπρόσαλλον τῇ ποιητικῇ τέχνῃ καὶ ἐκφράσει τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως ἀνεύρον αὐτοὶ ἐν τοῖς ποιήμασι τούτοις. Τούναντίον μέρη αὐτῶν ἐξισώθησαν παρὰ τῶν ἀλλογενῶν κριτικῶν μὲ ἄλλα μεγάλων ποιήσεων τῶν νεωτέρων ἔθνων. Μαρτυροῦσι τοῦτο ἡ ἐπιθεώρησις τῶν δύο κόσμων (Révue des deux mondes), ἡ ἀνθολογία τῆς Φλωρεντίας, τὸ Ἀθηναῖον τῆς Βενετίας, ἡ ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς γραμματολογίας καὶ ἄλλος περιοδικὸς τύπος Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας. Περίδοξοι ἄνδρες τῆς κριτικῆς φιλολογίας ὡς εἰς Θωμάσαιος, εἰς Καντούς, εἰς Βράνδους, καθηγητὴς τῶν ἑλληνικῶν ἐν Λαίψῃ τῆς Γερμανίας, εἰς Βαλέσκης Πολωνὸς πρίγκιψ καὶ ἀνὴρ ἀξιοπρεπῆς, πολλὰ ἰδὼν καὶ ἐπιστάμενος, μεθ' οὗ συνέπλεον ἀπὸ Κερκύρας εἰς Βενετίαν τῷ 1860, καὶ ἤκουσα παρ' αὐτοῦ κρίσεις περὶ ποιήσεως τοῦ Βαλαωρίτου, μία τέλος πριγγηπέσσα Δώρα Ἰστρία ἐξηκρίβωσαν τὸ κάλλος, τὸ θαυμαστὸν, τὸ συγκινητικὸν καὶ ἄπασαν τὴν συντέλειαν τῆς τέχνης, μὲ τὴν ὁποῖαν εἰργάσθη ὁ ποιητὴς εἰς ἀντίληψιν καὶ ἐκφράσιν τῶν ποιητικῶν ἐννοιῶν. Ἐὰν λοιπὸν τοιοῦτοι κριτικοὶ εὐαρεστηθέντες εἰς τὴν τέχνην τοῦ Βαλαωρίτου ἐπευφάνησαν τὰ ποιήματα, ἐὰν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς, οἱ λόγοι αὐτοῦ, ἡ πλειονότης τῶν τερπομένων εἰς τοὺς ἀνθοφόρους κήπους τῶν ἱσπολάμων Μουσῶν εὖρον ἅπαντα τὰ ἀπὸ νεότητος τοῦ ποιητοῦ Βαλαωρίτου μετὰ τοῦ νῦν δημοσιευθέντος ἄσματα, συγκινοῦντα τὸ αἶσθημα τῆς καρδίας, ἐξεγείροντα εἰς τὸν νοῦν τὰς μεγάλας ἰδέας διὰ πάσης ἐκφράσεως προσηκούσης εἰς καλαισθησίαν καὶ καλλιέπειαν· πῶς μία τοιαύτη ποίησις, ἐπιτυχὴς εἰς εὐαισθησίαν καὶ κρίσιν τοῦ κοινου τῶν εἰδημόνων, κατακρίνεται νῦν τὸ πρῶτον ὡς ἄτεχνος ἐν γένει, ὡς τραγελαφικὴ, ὡς κακόζηλος, ὡς ἀνεπαρκὴς καθ' ὅλα τὰ ἀποτελέσματά της, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ὡς διαφθείρουσα καὶ ἀπομαραίνουσα μὲ τὰ φάρμακά της ἄλλα νεώτερα ἄνθη τὰ νῦν φυτευόμενα ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ Παρνασσοῦ;

Μὰ τὴν ἀλήθειαν ἐν ἐκ τῶν δύο θὰ παραδεχθῶ· ἡ τὸ κοινὸν τῶν εἰδημόνων ὑπάρχει τυφλὸν καὶ ἀνίκανον νὰ διακρίνῃ τὰς ἀσχημίας καὶ τὸ ἄστοχον τῆς ποιήσεως τοῦ Βαλαωρίτου· ἡ ἢ δύναμις τῆς κρίσεως καὶ καλαισθησίας τοῦ ἐπικριτοῦ ὑπερέχει τὴν δύναμιν τῆς φιλολόγου κριτικῆς τοῦ κοινου τῶν εἰδημόνων τῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος. Ἀπορῶ δὲ πῶς διίσχυρίζεται ὁ ἐπικριτὴς, λέγων, ὁ οὐρανὸς τῆς Ἑλλάδος εἶναι τόσον θολὸς ἀκόμῃ καὶ ζοφερὸς ὑπὸ τὴν πυκνὴν ομίχλην τῶν παθῶν, ὥστε ἑλλείπει ἡ ἀλήθεια καὶ ἀξία ἐπιστήμης τῆς κριτικῆς ἐν Ἑλλάδι. Ἐγὼ βλέ-

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ  
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ

πω ὅτι ἂν ἀπέθανεν ὁ Α. Μουστοξύδης ὁ πατριάρχης τῆς φιλολογίας ἡμῶν, ζῇ εἰσέτι ὁ γηράσκας εἰς τὴν κριτικὴν γραμματολογίαν Ἀσώπιος, ὁ δικασμότερος τῶν ἡμετέρων φιλολόγων καὶ διδασκάλων. (1) Πολλάκις δὲ ἡ ἀπόφασις δικαστῶν ἐκ διασήμεων καθηγητῶν τοῦ πανεπιστημίου ἐπὶ ποιητικῶν διαγωνισμάτων εὐρέθη καθ' ὅλην τὴν ἐπιστήμην τῆς κριτικῆς ὁρθωτάτη, ἀληθὴς καὶ σοφὴ, ἐλογίσθη ἀμερόληπτος ἰδιοπαθείας, καὶ ἐξυγίσθη μὲ τὴν στάθμην τῆς δικαιοσύνης. Ἀλλ' ἐὰν καὶ μόνοι οἱ τῆς Ἑλλάδος κριτικοὶ δι' ἀνικανότητά ἢ ἐμπάθειαν, ἢ οἱ ἐφημεριδογράφοι Ἕλληνες χάριν πληρωμῆς ἢ κολακείας ἐπευφήμησαν τὰ ποιήματα τοῦ Βαλαωρίτου, δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω, πῶς ἄνδρες Ἱταλίας Γερμανίας καὶ ἀλλοχού τῆς Εὐρώπης εὐκλεεῖς εἰς τὴν κριτικὴν ἐπιστήμην, σεβόμενοι δι' αὐταπάρησιν ἰδιοφελείας, καὶ χιρίροντες μεγάλῃ αὐθεντίᾳ ἐν τῷ κόσμῳ τῶν γραμμάτων κατ' ἐκτιμήσεις πεζοῦ καὶ ἐμμέτρου λόγου, ἀπαιτῶνται καὶ δελεάζονται εἰς τὸ νὰ ἐπαξιῶσι τιμῆς καὶ εὐφημίας τὴν ἀναξίαν καὶ οὐτιδανὴν καὶ φαρμακοφόρον ποίησιν τοῦ Βαλαωρίτου, ὡς θέλει ὁ ἐπικριτὴς.

Θὰ μὲ εἶπῃ τις ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Δάντης ἐπὶ χιλιάδας ἐτῶν κατέχουσι τὴν φήμην ὡς πατέρες ποιήσεως, καὶ τὰ ἀριστουργήματα αὐτῶν ἔγιναν ὑπογραμμὸς εἰς ἄλλους. Καὶ μολοντοῦτο ἐμαστίγωσιν τὸν μὲν Ὅμηρον ὁ Ζώυλος, τὸν δὲ Δάντην ὁ Βαρέτης εἰπὼν τέσσαρα μόνον ἄσματα ἔχει φλέγμα νὰ ὑποφέρῃ, τὰ δὲ ἄλλα τὸν ἀηδιάζουσιν. Ἐκ τούτων δύναται καὶ ὁ ἐπικριτὴς μὲ τὴν δύναμιν τῆς ὁρθῆς αὐτοῦ κρίσεως καὶ σοφίας νὰ ἀνακαλύψῃ ἐλαττώματα, καὶ νὰ δείξῃ κακίας εἰς τὰς ποιήσεις τοῦ Βαλαωρίτου, τὰς ποίας οἱ ἄλλοι παρέβλεψαν ἢ δὲν διέκριναν. Ἀλλ' εἰς ταῦτα ἀποκρίνομαι ὅτι μὲ ὅλην τὴν μαστίγῳσιν τῶν κριτικῶν ἐκείνων ὁ μὲν Ὅμηρος ἔμεινεν Ὅμηρος, ὁ δὲ Δάντης, Δάντης. Καὶ ἀμφοτέροις ζῶσιν ἀβλαβεῖς ἀπὸ τὰς πληγὰς τῶν μαστιγώσεων, καὶ σώζουσι τὴν δόξαν των ἐπὶ αἰῶνας, καὶ ὡς ἀρχέτυπον καὶ κανόνα πάντοτε ποιητικῆς ἀριστουργίας ἐκλαμβάνονται. Οἱ δὲ μαστιγεῖς αὐτῶν Ζώυλοι καὶ Βαρέται ἀκλεεῖς διακρίνουσι, καὶ μνείας ἐξεγείρουσας ἀποστροφὴν καταλείπουσιν εἰς τὸν κόσμον τῶν γραμμάτων. Καὶ ὁ ἐπικριτὴς, ὅσον καὶ ἂν κατακρίνῃ καὶ ἐξουθενῇ τὴν ποίη-

(1) Ἀναφέρεται ἐνταῦθα ὡς ζῶν, ὁ περὶ τὰ τέλη 9. Ὀβρίου 1872 ἀποθανὼν διδάσκαλος Ἀσώπιος, διότι μετατυπῶται ἡ διατριβή, ὡς συνετέθη τότε περὶ τὸν Ἰούνιον 1872 καὶ ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ «Δημοτικῇ» περὶ τὸν Ἰούλιον. Νῦν δὲ εἰ καὶ ἀπεβίωσεν ὁ Ἀσώπιος, ἡ Ἑλλάς δὲν ἀμοιρεῖ κριτικῶν φιλολόγων ὑποληπτομένων ἐν Εὐρώπῃ ὑπὸ πειροδῶν τῆς ἐπιστήμης.

σιν τοῦ Βαλαωρίτου ὡς ἀναξίαν, καὶ ἐλεύθρια ἀποτελέσματα φέρουσιν εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως, μὲ συγχωρεῖν νὰ τὸν εἶπω, ὅτι μένει μὲ τὴν γνώμην του, ἢ ὀλίγους ὁμόφρονας ἑαυτῷ θὰ ἔχῃ ἀπέναντι τοσαύτης πλειονότητος τῶν κριτικῶν, οὔτινες ἀνεγνώρισαν εὐδοκιμωτάτην, καὶ εὐφορον πάσης καλαισθησίας τὴν ποίησιν τοῦ Βαλαωρίτου.

Ὁ ἐπικριτὴς πρὸς τούτοις βιάζεται νὰ ἀποδείξῃ ψευδολόγους τοὺς ἀποκαλοῦντας τὸν Βαλαωρίτην ἔξοχον ἐθνικὸν ποιητὴν διότι, λέγει, καίτοι αὐτὸς ἔλαβεν ὑποθέσεις ἐθνικὰς, οὐδέποτε κατάρθωσε νὰ ἐκφράσῃ ὑπὲρ πάντα ἄλλον τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς ἰδέας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, διότι ἡ γλῶσσα τῆς ποιήσεως αὐτοῦ, ἣν θέλει ὁ Βαλαωρίτης δημοτικὴν, εἶναι πᾶν ἄλλο ἢ δημοτικὴ τοῦ ἀπλοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Πρὸς ταῦτα ἡμεῖς παρρητοῦμεν. Ἐθνικὸς ποιητὴς ἀποκαλεῖται πᾶς ὁ ἐμβάλλων εἰς τὴν κάρδιαν τῶν ὁμογενῶν διὰ τοῦ ποιήματός του τὸ ἐθνικὸν ἐνδιάφορον. Τὸ τοιοῦτον κατάρτιζεται κατὰ τοὺς κανόνας τῆς ποιητικῆς τέχνης, 1.<sup>ον</sup> ἐὰν ὁ ποιητὴς λαμβάνῃ ὑπόθεσιν τοῦ ποιήματος μεγαλουργίαν τινὸς, ἥτις ἐπέφερε μεγάλα ἀποτελέσματα εἰς τὰς ἐθνικὰς περιπτώσεις. 2.<sup>ον</sup> ἐὰν πᾶσα πράξις, ἔργον, κατόρθωμα, διαλογισμὸς καὶ φρόνημα ἀναφερόμενα ἐν τῷ ποιήματι περιγράφονται κατὰ θρησκείαν, ἔθνος, ἥθη, διαλογισμοὺς καὶ ἐπιτηδεύματα τῶν ὁμοφύλων του. 3.<sup>ον</sup> ἐὰν ἐξ ὅλων τῶν ποιητικῶν αὐτοῦ ἀπηχῆσεων ἐμπνέται μεγαλοφροσύνη καὶ φιλοπατρία εἰς ἀγαθοεργίας καὶ ἀποστροφὴ εἰς τὰς κακουργίας. Τοιοῦτους δὲ κανόνας πρὸς κατάρτυσιν τοιοῦτου ἐθνικοῦ ἐνδιαφέροντος διετήρησεν ὁ Βαλαωρίτης καθ' ὅλα τὰ ποιήματα αὐτοῦ. Ἐνῷ ἄλλοι ποιηταὶ ἐκ τῶν νεωτέρων τῆς Ἑλλάδος ἤρωας ἀπηργασιωμένους καὶ δοῦκας καὶ κόμητας ἄλλοφύλους, μεσαιωνικοὺς, καὶ ἔρωτας καὶ Ἀφροδίτας καὶ Δίας ἐξέμνησαν καὶ ξένου βίου ἥθη καὶ ἔθη περιέγραψαν, ὁ Βαλαωρίτης μόνον ἤρωας εἰς πράξεις θαυμαστάς καὶ ὑπόθεσιν παντὸς ποιήματος ἔχει τοὺς ἀγωνισθέντας ὑπὲρ πατρίδος κατὰ τυραννίας, καὶ μὲ τὸ αἷμα των ποτίσαντας τὴν δάφνην τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Αἱ δὲ ποιήσεις του ὅλαι ἐμπνέουσι τὸ πατριὸν φρόνημα, τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν ὁμόφυλον, τὸν ἐθνουσιασμὸν εἰς πατραγαθίας, τὸ σέβας εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, ὡς μόνον λατρείαν τοῦ ἤρωος χριστιανοῦ ἀγωνιστοῦ πίστεως καὶ πατρίδος, τὸν ὀλεθρον τῶν τυράννων, τὴν ἀποστροφὴν τῶν ὀργάνων τῆς δουλείας. Ἵνα δὲ χροματίσῃ πᾶσαν ἑλληνικὴν πράξιν καὶ διαλογισμὸν πίστεως κατ' ἔθος, ἥθος καὶ χαρακτῆρα βίου ἑλληνικοῦ, εἰσῆλθεν εἰς τὴν καλὴν τὸν ποιητὴς τῆς Ἑλλάδος, ἀνέβη τὰ ὄρη τῆς,

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ  
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ

ἐμβόλῃς εἰς οἰκίας τῶν χωρίων καὶ πόλεων, εὖρε τὰ λείψανα ἢ τοὺς υἱοὺς τῶν μεγάλων μαχητῶν τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας, καὶ μετ' αὐτῶν συνανεστράφη. Συνωμίλησε μετὰ πάσης τάξεως τοῦ ἀπλοῦ λαοῦ, περετῆρησε τὰ ἔθιμα, ἔξεις καὶ συνηθείας, ἐξέτασε τὰς ἐκφράσεις παντὸς αἰσθήματος καὶ διαλογισμοῦ, ἠρεύνησε τρόπον ἐπιτηδευμάτων, καὶ συμπεριφορὰν. Ἐγνώρισε προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας, φαντάσματα καὶ τερατοποιίας. Ἐμαθε μύθους περὶ βρυκολάκων, στοιχείων, νεράιδων, μαγισσῶν καὶ γοήτων. Εἶδε σκεῖτα, ἐργαλεῖα, ὅπλα. Οὕτως ἐπληροφορήθη τὸν τρόπον τοῦ πολέμου καὶ τὰ ἔθιμα, ἔξεις καὶ προλήψεις τῶν ἀρματωλῶν ἐκείνων, οἵτινες ἡλευθέρωσαν τὸ ἔθνος, ἔκτισαν ἑλληνικὴν βασιλείαν μετὰ τὴν ἀνδριάντων. Διὸ δὲ μαχητὴς ἦρως, δὲ θρησκευτικὸς ἱερεὺς, δὲ καλόγηρος ἀσκητὴς, δὲ φιλόστοργος γονεὺς, ἢ φίλανδρος καὶ τιμία Ἑλληνίς, τὸ ἀθῶον ἑλληνόπουλον, δὲ ἀπλοῦς ποιμὴν, δὲ βάνυστος τεχνίτης, δὲ ἔμπειρος ἀρχηγός, δὲ δόλιος προδότης, δὲ βδελυρὸς ὑπηρέτης τοῦ τυράννου, δὲ σκληρὸς τύραννος, δὲ κραταῖος Τοῦρκος, χρωματίζονται εἰς τὰς ποιητικὰς εἰκόνας τοῦ Βαλαωρίτου, ὡς ἕκαστος παρίσταται τὸ σῶμα, διαλογίζεται τὸν νοῦν, ἐπιποθεῖ εἰς τὴν καρδίαν, ἐμφαίνεται εἰς τὴν ψυχὴν, ἐργάζεται εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις.

Διὸ δὲ ποιητὴς Βαλαωρίτης ὑπὲρ πάντα ἄλλον κατάρθρωσε νὰ φιλοτεχνήσῃ τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα, νὰ χρωματίσῃ αὐτὸν πιστῶς ἐθνικόν, ἑλληνικόν, χριστιανικόν καὶ καθαρὸν πάσης ἀλλογενοῦς βίου ἀναμίξεως. Μὲ τὸν αὐτὸν τρόπον εἰσδύσας εἰς τὰ ἐνδιαίτηματα τῶν ἀπλῶν δημοτῶν ἠρεύνησεν, ἤκουσε καὶ ἔμαθε τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν ἐκ τοῦ ἰδίου στόματος τοῦ λαλοῦντος. Ὅχι ἀπὸ τὰ λεξικά τοῦ Δουκαγγίου (glossarium scriptorum bassae graecitatis), ἢ τοῦ Σομαβαίρα καὶ Φοντανέλα, ἢ ἀπὸ τὴν γλωσσογραφικὴν ὕλην τοῦ Κοραῆ, οὔτε ἀπὸ τὴν γραμματικὴν τοῦ ποιητοῦ Χριστοπούλου, ἢ ἀπὸ τὰς θεωρίας περὶ μορφώσεως τῆς παρούσης δημοτικῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τοῦ Μουστοξύδου, τοῦ Κοδρικᾶ, τοῦ Χιώτη, ἐμόρφωσε τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν τῆς ποιήσεως· ἢ παρέπλασεν, ἢ κακοεσχημάτισε τὰς δημοτικὰς λέξεις, κατὰ τὸ γιγχνὶ τὸ ὁποῖον πρὸς σατυρισμὸν τῆς δημοτικῆς γλώσσης τοῦ Βαλαωρίτου κατεσκεύασαν οἱ ἐν Κερκύρᾳ σατυρισταί· ἀλλ' ὅλως ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ ἰδίου λαοῦ ἀρύεται τὰς ῥήσεις, λαμβάνει τοὺς γλωσσικούς σχηματισμοὺς, διατηρεῖ τοὺς ἰδιωτισμοὺς. Οὕτω συλλέγει τὴν γλωσσικὴν ὕλην καὶ ἔχει τὴν λαλιὰν ἀνόμενον, καθαρὰν, καὶ ἀνεπιτήδευτον πάσης λογίου γραμματικῆς ἐπεξεργασίας. Τοιαύτην μελέτην τῆς δημοτικῆς γλώσσης καὶ ἐπιμέλειαν πρὸς σπουδὴν τοῦ ἑλληνικοῦ βίου μαρτυροῦσι τὰ προλεγόμενα καὶ αἱ ἐπιστολαὶ

πρὸς τὸν πενθερόν του Αἰμύλιον Τυπάλδον, προτασσόμενα εἰς τὰς ἐκδόσεις τῶν ποιημάτων του.

Ἐὰν οὖν ὁ Βαλαωρίτης μετὰ τοιαύτην δημοτικὴν γλῶσσαν γράφῃ τὰς ποιήσεις, ἐὰν τοσοῦτον πιστῶς διατηρῇ κατὰ τὰς διαγραφὰς τὸν κατ' ἥθη καὶ ἔθιμα καὶ θρησκείαν καὶ διαλογισμὸν ἐμφανόμενον ἐθνικὸν χαρακτῆρα, ἐὰν ὑποθέσῃς ἀπάντων τῶν ποιημάτων λαμβάνῃ τὰς μεγαλουργίας τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας, καὶ ἐὰν ἐμπνέῃ τὸν ζῆλον εἰς ἀγαθοεργίας τῆς πατρίδος διὰ τῶν ὕμνων τοῦ πρὸς πάντα ὁμοεθνῆ, καὶ ἐὰν ὁ Βαλαωρίτης τοσοῦτον τὸ ἐθνικὸν ἐνδιαφέρον τεχνεύηται εἰς ὅλα τὰ ποιήματα αὐτοῦ διὰ τί ψεύδονται ὅσοι ἀποκαλοῦσιν αὐτὸν ἐθνικὸν ποιητὴν; Κατὰ τί δὲ ἡμάρτησεν ἡ πανεπιστημιακὴ πρυτανεία, ἐὰν προσεκάλεσεν αὐτὸν ὡς ἐξοχὸν ποιητὴν, χωρὶς νὰ ἀδικήσῃ ἄλλων ἀξιώσεις, ὅπως καταλλήλως τῆς ἐθνικῆς φιλοτιμίας προσαγορεύσῃ τὸν ἀνδριάντα τοῦ Πατριάρχου; Μήπως καθυστέρησε τὰς δάφνας πρὸς ἄλλους συγχρόνους ποιητὰς, ἢ ἀφῆρπασε τὸν στέφανον ἐκ τῆς κεφαλῆς τῶν ἄλλων εὐφημουμένων ὡς ἐθνικῶν, καὶ τὸν ἔδωκεν πρὸς τὸν Βαλαωρίτην ἢ πανεπιστημιακὴ σύγκλητος, ἐκλέξασα τὸν Βαλαωρίτην ὡς ποιητὴν κατὰ τὰ ἀποκαλυπτήρια, καὶ ἀπήλπισεν οὕτω τοὺς θέλοντας νὰ ἀναβαίνωσι τὰ ὕψη τοῦ Παρθασσοῦ μετὰ τὸν Πήγασον τῆς φαντασίας; Μὰ τὸν Θεὸν οὐδέποτε ἐταράχθησαν ἢ ἀπηλπίσθησαν οἱ σύγχρονοι τοῦ Πετράρχου, ἢ οἱ μεταγενέστεροι αὐτοῦ Τάσος, Ἀριόστος καὶ λοιποὶ, ὅτι ὁ Πετράρχης οὐ μόνον προσηγορεύετο ποιητὴς, ἀλλὰ καὶ προσεκλήθη νὰ στεφθῇ εἰς τὸ καπιτώλιον τῆς Ρώμης. Οὔτε πάλιν ἐβλασφήμησεν ὁ πρύτανις τοῦ πανεπιστημείου μετὰ τὴν προσαγορεύσειν γράψας ἐπὶ τοῦ δημοσίου ἐγγράφου τῶν πρὸς τὸν Βαλαωρίτην εὐχαριστηρίων τὴν ἐκφώνησιν, «Ποιητὰ», ὡς ἀγανακτῶν ὁ ἐπικριτὴς διαρρηγνύει τὰ ἱμάτια αὐτοῦ. διότι οὔτε καὶ τὸ δημόσιον ἐγγράφον τῆς Γερουσίας τῆς Ρώμης περὶ στέψεως τοῦ Πετράρχου καὶ τὸ δημόσιον προσκλητήριον τῆς ἀκαδημίας τῶν Παρισίων, καὶ ἀκολούθως ἅπαντα τὰ ἐγγράφα ἡγεμόνων, ἀρχῶν, πανεπιστημίων, ἀκαδημιῶν καὶ ἰδιωτῶν ἐτάραξαν τὰ νόμιμα καθεστῶτα πολιτείας τινὸς, ἐὰν πρὸς τὸν Πετράρχην, Δάντην, Ἀριόστον, Μεταστάσιον καὶ ἅπαντας τοὺς ποιητὰς ἐγράφη ποτὲ ἢ προσφωνήσας «Ποιητὰ»! Καὶ νομίζω ὅτι ὁ πρύτανις, ἐὰν ἐμελλε νὰ ἀπευθύνῃ καὶ πρὸς τὸν ἴδιον ἐπικριτὴν ἐπιστολὴν τινα ἐπισήμου χαρακτῆρος, δὲν ἤθελε δυσκολευθῇ νὰ θέσῃ τὴν ἐκφώνησιν πρὸς τὴν σοφολογιότητά του μετὰ τὸ διακεκριμένον ὄνομα τιμῆς ἢ ὑψηλοῦ αὐτοῦ ἐπαγγέλματος, ὑπουργέ, στρατηγέ, ποιητὰ, δικηγόρε, γυμνασιάρχᾳ, καθηγητᾳ, σχολάρχᾳ, δε-

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ  
ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΘΕΟΥΡΙΟΥ

δάσκαλε κλ. ὡς συνειθίζεται πάντοτε ἐν τῇ δημοσίᾳ καὶ ἰδιωτικῇ ἀλληλογραφίᾳ.

Ἡ ὡς λοιπὸν χαρακτηρίζει τὴν ἐκλογὴν τοῦ Βαλαωρίτου ὑπὸ τῆς πρωτανείας καὶ τῆς συγκλήτου τοῦ πανεπιστημίου ὁ ἐπικριτὴς ἀπελιστικὴν, ἢ τὴν προσφώνησιν, «Ποιητὰ», παραχοποιῶν εἰς τὰ καθιστώτα τῆς πολιτείας καὶ κατάλληλον τῆς κομοῦνις τῶν Παρισίων;

Καὶ ταῦτα μὲν ἀπαντῶ πρὸς τὸν ἐπικριτὴν, καθ' ὅσα κατακρίνει τὴν περὶ τῶν ἀποκαλυπτηρίων τοῦ ἀνδριάντος ἐν γένει ποιησιν τοῦ Βαλαωρίτου. Νῦν δὲ μεταβαίνω νὰ ἐξετάσω τὸν διθύραμβον πρὸς τὸν Πατριάρχην.

## Β.

### Ὁ διθύραμβος τοῦ Βαλαωρίτου.

**Π**ΡΟΘΥΜΟΥΝ νὰ ἤμην μέσα εἰς τὴν ψυχὴν καὶ τὴν καρδίαν τοῦ ποιητοῦ Βαλαωρίτου ἵνα διαγνώσω αἰσθήματα καὶ ἐννοίας, καὶ ἐξακριβώσω τὰς διὰ τοῦ διθύραμβου ἐκχυλίσαις τῶν στοχασμῶν του, ἢ τουλάχιστον νὰ ἤμαι πλησίον αὐτοῦ, καὶ ἐρευνῶ διανοήματα καὶ συμβουλεύωμαι κατὰ τὰς ἀπορίας μου, μήπως κατακρίνω ἀδίκως ποίημα καὶ ἐπικρίσιν. Ἀλλὰ μὲ ἀποκωλύει εἰς τοῦτο μεγάλη ἀπόστασις, ἡ μεταξὺ τῆς μικρᾶς Ζακύνθου, ὅπου ἐγὼ, καὶ τῆς μεγαλουπόλεως Βενετίας, ὅπου αὐτὸς νῦν, διατρίβωμεν. Ἐχὼν δὲ τὸ ποίημα πρὸ ὀφθαλμῶν, καὶ ἐξετάζων τὸ ὅλον καὶ τὰ μέρη του, καὶ παραβάλλων κατακρίσεις καὶ φύγους τοῦ ἐπικριτοῦ, προσπαθῶ νὰ φέρω γνώμην ἐπὶ τῶν κατακρινομένων. Ταύτην ὅμως δὲν θέλω νὰ ἐπιβάλω εἰς τὸν ἐπιστήμονα ἐπικριτὴν, ἀλλὰ καθυποβάλλω εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ὀρθοῦ νοῦς καὶ τὴν ἀπόφασιν τοῦ κοινοῦ τῶν γραμματολόγων.

Ἴνα δὲ ὀδηγώμεθα καλῶς εἰς τὰς κρίσεις μας πρὸ πάντων πρέπει νὰ σκεφθῶμεν τὰδε. Ἐκαστον ποίημα κρίνεται κατὰ τὸ εἶδος τῆς ποιήσεως, εἰς ὃ ἀνάγεται. Τὸ δὲ ἀντικείμενον αὐτοῦ εὐστοχεῖται τεχνευόμενον, ἔαν κατὰ τὸ εἶδος τῆς ποιήσεως τὸ ὅλον καὶ τὰ μέρη ἐκφέρωνται. Εἰς ὅποιον εἶδος λοιπὸν ποιήσεως τὸ ποίημα τοῦ Βαλαωρίτου ἀνάγεται; Τὸ ἀντικείμενον αὐτοῦ ἐτεχνεύθη

κατὰ τοῦ ἀπαιτούμενου κανόνα, ὥστε καὶ μέρη νὰ συσχετίζονται καὶ προσαρμόζονται; Αἱ δὲ κατακρινόμεναι ὑπὸ τοῦ ἐπικριτοῦ ἀσχημαίαι τοῦ ποιήματος, ἀριδῆλως ἐμφαίνονται τοσοῦτον, ὥστε νὰ διακρίνονται καὶ ὑπὸ τῶν εἰδημόνων;

Διθύραμβον ἀποκαλεῖ ὁ Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης τὸ εἶδος τοῦ ποιήματος, τὸ ὁποῖον κατὰ τὰ ἀποκλυπτῆρια ἐξεφώνησεν. Ἀντικείμενον αὐτοῦ ὑμνωδία πρὸς τὸν ἐθνομάρτυρα Πατριάρχην. Σκοπὸς ἡ εὐγνωμοσύνη, ἣν ὡς θυμίαμα εὐώδες ὁ ἑλληνικὸς λαὸς προσφέρει εἰς αὐτὸν ὡς ἐθνάρχην καὶ ἐλευθερίας του μάρτυρα, ἔχων τὸν ἀνδριάντα τοῦ εὐεργέτου. Ἡ μεγάλη λοιπὸν συγκίνησις τοῦ ἑθνικοῦ ἐκ τοῦ μαρτυρίου τοῦ Πατριάρχου, ἡ ἀσβεστος δίψα τῆς ἐκδικήσεως τοῦ μαρτυρίου του, ἥτις ἀνεξωσιγόνησεν τὸν ἀγῶνα τῶν μαχομένων ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος, ἡ ἀκαταμάχητος καρτερία τοῦ γένους ἐν ταῖς συμφοραῖς, ὅλα ταῦτα παρίστανται ὡς τόσαι ἀκτίνες φωτοβόλοι ἐκ τῆς ἀγχόνης τοῦ Πατριάρχου, αἵτινες διαυγάζουσι τὸν νοῦν τοῦ ποιητοῦ, ἐμπνέουσιν τὰς μεγάλας ιδέας καὶ τὰ αἰσθήματα εἰς τὴν καρδίαν του, ἐξάπτουσι τὴν φαντασίαν καὶ ἀφαιρπάζουσιν αὐτὴν εἰς κόσμον ὅλως ἰδανικόν, ὅπου παράφορος ὁ νοῦς, ἀγαλλιῶσα ἡ καρδία, εὐφρόσυνος ὁ ψυχὴ μεθύουσιν ἀπὸ οὐράνιον ἀγαλλίασιν. Ὁ μαρμάρινος ἀνδριὰς τοῦ ἐθνάρχου παρέχει τὰς πρώτας ἐντυπώσεις εἰς ποίησιν ἢ δὲ ψυχὴ καὶ τὸ μαρτύριον τοῦ Πατριάρχου ἐμπνέουσιν τὰς ὑμνωδίας τῶν θαυμάτων τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, μὲ τὰς ὁποίας τεχνεύεται τὸν διθύραμβον ὁ ποιητὴς, πλέκων τὸν στέφανον εἰς τὸν ἥρωά του μὲ τὰς εὐόσμους δάφνας τοῦ παρελθόντος ἀγῶνος, δροσίζων αὐτὸν μὲ τὰς γλυκυπνόους αὔρας τοῦ ἐνεστώτος, διαλάμπων μὲ τὰ χρυσόπτερα ὀνειράτα τοῦ μέλλοντος.

Μαρμάρινος λοιπὸν ἀνδριὰς πρὸς τιμὴν εὐεργέτου παριστάμενος ἐπὶ τῆς γῆς, ψυχὴ ἀκτινοβολοῦσα εἰς οὐρανὸς ἀρετᾶς Θεοῦ καὶ πατρίδος, ἑθνικὸν μεγαλεῖον ἐν πολιτείᾳ κτισθείση ὑπὸ ἡρωϊσμοῦ καὶ καρτερίας κατὰ πάσαν δεινοπάθειαν ἰδοὺ οἱ τρεῖς κόσμοι, ὁ φυσικὸς, ὁ ἠθικὸς καὶ ὁ ἱστορικὸς, τοὺς ὁποίους διέρχεται ὁ νοῦς τοῦ ποιητοῦ, καὶ ἀντιλαμβάνεται τὰς ὑψηλὰς ἐννοίας. Ἐντεῦθεν ἡ εὐφυΐα αὐτοῦ συλλέγει τὸ ἰδανικὸν τῆς καλῆς φύσεως, ὃ ἐνσπνέει εἰς τοὺς λόγους του. Τούτους ἡ ἐνθουσιῶσα φαντασία του μορφώνει, εἰκονίζει, ἐμψυχοῖ καὶ περιστᾷ μὲ τὰς μεγαλοπρεπεῖς καὶ ἐξαισιοποιούς θαυμαστολογίας, καὶ τεχνεύεται ἁρμονικὸν διθύραμβον ἐμπνέοντα μένεα κατὰ τυραννίαν ἀναμιμνήσκοντα κατορθώματα καὶ γενναιοφυχίας τοῦ ἐνδόξου ἀγῶνος, καὶ συγκινοῦντα εἰς ἀγαλλίασιν καὶ εὐφροσύνην τὰς καρδίας τῆς ἑλληνικῆς πληθούς,

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ  
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ

καθ' ἣν ὤραν αὕτη συνέδραμεν εἰς τὰς τιμὰς τοῦ εὐεργέτου αὐτῆς· ἔνθους δὲ τὴν ψυχὴν τοῦ εἰς τὰς μεγαλουργίας τῆς φυλῆς του, γενναϊοφρῶν τὴν καρδίαν εἰς πατραγαθίας, διακαῆς τοὺς πόθους εἰς αἴσιον μέλλον τῆς πατρίδος, σπεύδει ὁ Βαλαωρίτης νὰ διαδώσῃ τὸ αἶσθημά του μὲ τὴν ἁρμονικὴν στιχοιργίαν, νὰ διατυπώσῃ τοὺς διαλογισμοὺς του μὲ τὰς μεγαλοπρεπεστέρας εἰκόνας, καὶ νὰ ζω- γραφήσῃ αὐτὰς μὲ τὰ καλλιπρεπέστερα χρώματα τῆς καλλιτείας.

Ψύσει δὲ ὁ χαρακτήρ τοῦ ὕφους τοῦ διθυράμβου κανονίζεται μεγαλοποιῶς, ἐξεγερτικῶς, θαυμαστολόγος, νευρώδης, ἀποφοβεγματοειδής, συνοπτικῶς, συγκινητικῶς. Ὁμιλεῖ μᾶλλον εἰς τὴν καρδίαν ἢ εἰς τὸν νοῦν, καὶ ἐφηδύνεται εἰς μεταπηδήσεις μεσουρανίους, εἰς μεταφράς παρατόλμους, εἰς ἐξαισίους μεταμορφώσεις καὶ ζωοποιήσεις παντὸς ἀναισθήτου καὶ ἀψύχου. Καὶ διὰ ταῦτα ὁ διθυραμβοποιὸς Βαλαωρίτης κατὰ τὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Πατριάρχου, μεγαλοποιεῖ διαλογισμοὺς, ἐκφράζει ἐννοίας, ἐξαστράπτει αἶσθημα διὰ τῶν συγκινητικωτέρων τῆς καρδίας ἐκφράσεων, καὶ τῶν ἐξαισιωτέρων καὶ λαμπροτέρων παραστάσεων τοῦ λόγου, μεγαληγορῶν τὰς ῥήσεις, μεγαλοποιῶν τὰς πράξεις, θαυμαστολογῶν τὰς ὑποτυπώσεις, ποικίλλων μὲ τὰ λαμπρότερα χρώματα τῆς καλλιτείας.

Καὶ ἡ μὲν θέα τοῦ ἀνδριάντος τοσοῦτον ἐκπλήσσει τὸν νοῦν τοῦ ποιητοῦ, καὶ γεμίζει ἀπὸ χαρὰν τὴν καρδίαν, ὥστε φαντάζεται ἐν τῇ μέσῃ τῆς εὐφροσύνης ἐκείνης ὅτι ἐμφανίζεται ὁ αὐτὸς ἔμπνους Πατριάρχης, ἵνα συμμερισθῇ τὴν ἀγαλλίασιν τῆς πρὸς αὐτὸν εὐγνωμονούσης ἑλληνικῆς πληθύος. Ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀκινήτου μορφῆς δὲν διακρίνει τοὺς διατρέχοντας διαλογισμοὺς τοῦ νοὸς τοῦ ἐμφανιζομένου Πατριάρχου· οὔτε τὰ χρυσόπτερα ὀνειράτα τοῦ ἐθνικοῦ μεγαλείου, οὔτε βλέπει τὸ μέτωπον τῆς μορφῆς νὰ διαυγάξῃ χρυσαῖς ἐλπίδας, ὅσας ἡ ὄψις παρηγορίας καὶ ἐλπίδας· οὔτε εἰς τὰ χεῖλη τῆς νὰ γλυκοχαράξῃ τὸ χαμόγελον, τὸ ὁποῖον ὡς πατὴρ φιλόστοργος θὰ δείξῃ εἰς τὴν χαρὰν τῶν εὐγνωμονούντων τέκνων· οὔτε ἀκούει εἰς τὰ στήθη σπαραγμὸν καρδίας, ἢ θεωρεῖ δάκρυον νὰ προβάλλῃ εἰς τὸ βλέφαρόν της, καθ' ἣν ἡμέραν οὐρανός, γῆ καὶ θάλασσα τῆς Ἑλλάδος χαιρετοῦσιν αὐτὸν ὡς λυτρωτὴν των. Ἀκίνητος διαμένει ὁ ἀνδριάς κατὰ τὴν γενικὴν ἐκείνην ἀγαλλίασιν, ὁπότε ἐκδηλοῦται ἡ ἐθνικὴ εὐγνωμοσύνη πρὸς ἐθνομάρτυρα καὶ εὐεργέτην, ἀνασταίνουσα ἐπὶ τῆς ἐλευθέρως γῆς τὸ λείψανόν του, γίγαντα ἀκλόνητον, καὶ αἰωνίως ζῶν ἀδιάκοπα νὰ φεβερίζῃ εἰς ἀνατολὴν καὶ δύσιν τοὺς ἐχθροὺς τῆς πατρίδος.

Διὰ τοιαύτης ἰσχυρᾶς συναφείας αἰσθημάτων καὶ ἐννοιῶν μὲ

τὸν κύριον σκοπὸν τοῦ διθυράμβου ὁ ποιητὴς ἐκχειλήσας τὰς πρώτας ἐντυπώσεις του ἐκ τῆς θέας τοῦ ἀνδριάντος, μεταβαίνει εἰς τὰ αἰτια τοσκότης συγκινήσεως. Ἀνενθυμείται τὰς θλιβεράς ἡμέρας τοῦ μαρτυρίου τοῦ Πατριάρχου. Ἀνενθυμείται τὴν σφοδρὰν ἀθυμίαν, εἰς ἣν διὰ τὴν ἀπαγχονισίν του ἔπεσαν ὡς ἀπὸ παραλύτους χεῖρας τὰ ὅπλα τῶν πολεμιστῶν τῆς ἐλευθερίας. Ἀλλὰ δὲν καταφέρει τὴν ἀθυμίαν ὁ ποιητὴς εἰς ἀπελπισίαν καὶ καταστροφὴν τοῦ ἀγῶνος, διότι οὕτω θὰ ἔληγε καὶ τὸ ποίημα. Τὴν ἐκδίκησιν τοῦ θανάτου παραλαμβάνει ὡς μέσον ἐπεκτάσεως τοῦ διθυράμβου. Ἡ ἄσβεστος δίψα τῆς ἐκδίκησης τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου ζωογονεῖ τὸν ἀγῶνα, καὶ καθιστᾷ αὐτὸν ἀποφασιστικὸν καὶ ἀμετάστρεπτον. Τὰ καταπληκτικὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐκδίκησης ἐξαισιοποιεῖ ὁ ποιητὴς μὲ τὰς θαυμαστολογίας τῆς Μούσης. Τὸ σχοινίον τῆς ἀγχόνης τοῦ Πατριάρχου, τὸ πρῶτιστον αἷτιον τῆς ἐκδίκησης, θηριεύει, ζωντανεύει μὲ τὴν δύναμίν του, γίνεται «φίδι φτερωτὸ στὸν κόρπον τοῦ φονιᾶ του» καὶ θὰ τὸν καταφάγῃ. Τὴν ὁρμὴν τῆς ἐκδίκησης μεταμορφώνει εἰς μαῦρον πουλὶον, τὸ ὁποῖον πετᾷ ἀπὸ τὰ βόρεια καὶ σκοταδιάζει μὲ τὰ μαῦρα πτερά τὸν οὐρανὸν τῆς Ἑλλάδος, καὶ μὲ βροντῶδη φωνὴν ρεκάζει

«Χτυπάτε πολεμάρχοι! . . .  
» Ἀπ' ἄκρῃ ἔς ἄκρῃ ὁ χαλασμός! . . . κρεμοῦν τὸν Πατριάρχη! . . .»

Εἰς τοιαύτην φωνὴν ἐξυπνοῦν οἱ νεκροὶ ὅσοι μένουσιν δούλοι ἀπὸ τὸ Δούναβι ἕως τὸ Κακοσούλι. Γῆ καὶ θάλασσα ἀναβράζει. Σεισμός, τὰ πάντα φωτιά, τρομάρα, σπαθὶ καὶ ψυχομάχημα καὶ δάκρυ καὶ κατάρα. Βροντοῦν ἀστράφτουν τὰ κλέφτικα λημέρια. Ἰδρῶνουν αἶμα τὰ βουνά. Τὸ δάκρυ πλημμυρίζει. Τοῦ χάρου τὰ χεῖρια θερίζουν ἀδιάκοπα. Μὲ μιᾶς θολόνουν τοῦ Ὀλύμπου τὰ χιονισμένα φρύδια, καὶ μαῦρα νέφη ἀπλόνουνε τοῦ Κίεσσαβου τὴν ράχην. Ὁ ὀλεθρὸς παντοῦ ἔρημος ἡ γῆ διαβαίνει μαῦρη ἢ ἀνοιξι. Τὰ ρόδα οἱ κρῖνοι λησμονημένοι τίκονται· καὶ τὰ πουλιὰ σκιασμένα ἀφίνουν ἐρημνὴ τὴ φύλιν καὶ φεύγουνε στὰ ξένα. Φεύγουν χιλιάδες γυναικόπαιδα. Καὶ οὔτε εἰς αὐτὸν τὸν Κάλαμο, νησιδριον τοῦ Ἰονίου, εὐρίσκουν φοῦχτα χῶμα νὰ μένουν ἀκνήνητα. Ἀλλ' ὅλα ταῦτα τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου τῆς ἐκδίκησης ἔχει ἡ ἑλληνικὴ ἀνδρεία χαρὰν καὶ παιγνίδια. Τὸ Σούλι στέλλει τὴν αἵματοστάλαχτο ψυχὴν τοῦ Βότσαρη εἰς οὐρανοὺς διὰ νὰ προσκυνήσῃ τὸν Πατριάρχη, ὅστις στεφανώνει τὰ ἄθλα τῆς ἀνδρίας του. Εἰς τὴν Γραβιὰν ὁ Ὀδυσσεὺς στηλόνει τὸ κορμὶ του ὡς ἄν θεόχτιστο κοτρών, καὶ ὅλη ἡ Ἀρβανιτιὰ συντρίβεται ἐπάνω του. Τὸ Μεσο-  
λόγγον γὰρ ὁ ἑσπεριανὸς σκέλεθρο δὲν παραδίδει τ' ἄρματα, ὁ-

ΙΑΚΩΒΑΓΓΕΛΙΟΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ  
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ

λοζώντανο νεκροθάφτεται εἰς τὴν φωτιάν τοῦ Καψάλη, καὶ σαβανώνεται τὸ ράσον τοῦ Δεσπότη του. Στὸ διάβα των π' ἀστέρια δοποῦ τὸ κυττάζουν, ἔντρομα μεριάζουν. Τ' ἀράπικο ποδάρι ἐμάρανε, ἐξερρίζωσε κλαρὶ καὶ χορτάρι, ὅσον ἔμενεν ἀκόμη πρασινόχλοον. Ἀλλὰ τοῦ ἐχθροῦ του τοῦ ἐφτάφυχου λύκου τὸ ἀχόρταγον λαρὶγγι σφίγγει δυνάτ' τὸ σχοινὶ τοῦ Πατριάρχου, καὶ τὰ σκυλόδοντά του πνίγονται εἰς τὰ νερά τοῦ Ναβαρίνου, καὶ φεύγει μὲ τὰ ραγιασμάτ' του. Οὕτως ἐσκόρπισαν ὁλοτελῶς τὰ σύγνεφα καὶ τὰ ἀστραπόβροντα τοῦ πολέμου τῆς ἐκδικήσεως τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου τοῦ Πατριάρχου. Ἀλλὰ μὲ αὐτὰ τὰ κόκκαλα, τὰ τρίμματα, τὴν στάχτη τοῦ πολέμου ἐκτίσθη ἡ πτωχικὴ φωλεὰ τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας. Καὶ ὁλόγουρα αὐτῆς φυτρώνουν ἡ μυρτιά καὶ ἡ δάφνη, π' ἀνθοβολεῖ τριγύρω τοῦ Πατριάρχου.

Ἐνταῦθα, ὅπου παύει ὁ πόλεμος τῆς ἐκδικήσεως, ἡδύνατο νὰ παύσῃ καὶ τὸ ποίημα. Ἀλλὰ μὲ ὅλα ταῦτα ἡ ἐκπληξὶς δὲν λήγει. Ἡ ἀκίνησις τοῦ ἀνδριάντος διατηρεῖ τὴν ἔκστασιν τοῦ ποιητοῦ. Μία μόνη ματιὰ τοῦ Γέροντος τούτου φθάνει νὰ φλογίσῃ τῆς καρδίας, καὶ ἀπὸ τὰ σωθικά του, ὅπου περιλείπεται ὅλος ὁ ἑλληνισμός, δύναται νὰ βλαστήσῃ νέα ζωὴ. Τὸ μάρμαρο μένει βωβὸν, καὶ θὲ νὰ μείνῃ ἀκόμα, ποῖος ἔξυρει, ὡς πότε ἀμίλητο τὸ νεκρικό του στόμα! Κοιμάται κι' ὄνειρεύεται. Ἐδῶ παύει τέλος ἡ ὀπτικὴ ἀπάτη καὶ φαντασίωσις, καὶ τελειώνει εὐθὺς ὁ διθυράμβος διὰ τῆς ἐξῆς ἀξιοθαυμάστου προτροπῆς τοῦ ποιητοῦ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους πρὸς αὐταπάρνησιν ὑπὲρ πίστεως καὶ φιλοπατρίας. Αὐτὴν συνδέει μὲ τὰς ἀναμνήσεις τῆς ἐκδικήσεως κατὰ τοὺς τελευταίους ἐξῆς στίχους.

Κοιμάται κι' ὄνειρεύεται· καὶ τότε θὰ ἔρρηξῃ

Ὅταν στὰ δάση στὰ βουνὰ στὰ πέλαγα βροντήσῃ

Τὸ φοβερό μας κήρυγμα... Χτυπάτε πολεμάρχοι

Μὴ λησμονῆτε τὸ σχοινὶ, παιδιὰ τοῦ Πατριάρχου.

Ἰδοὺ σχεδιάσμα καὶ διάθεσις τοῦ διθυράμβου τοῦ Βαλαωρίτου. Ὁ ἀνδριάς τοῦ Πατριάρχου ἐξεγείρει τὴν ἐκπληξιν εἰς τὸν προσαγορευόμενον ποιητὴν. Αὐτὸς εὐθὺς φέρει εἰς τὸν συλλογισμὸν του τις ὁ Πατριάρχης πρὸς τὸ ἔθνος. Ἀναπολεῖ εἰς τὸν νοῦν τὸ μαρτύριόν του, καὶ βλέπει αὐτὸ αἷτιον ἐκδικήσεως. Ἡ ἐκδικήσις γεννᾷ τὸν πόλεμον. Ὁ πόλεμος φέρει τὴν νίκην, καὶ ἡ νίκη τὴν ἐλευθερίαν, ἥτις μὲ τοὺς ἀνθρώπους τῆς μοσχοβολεῖ περίξ τὸν ἀνδριάντα, ὃν ἀνεγείρει ἡ τιμὴ καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη τοῦ ἔθνους. Εὐφροσύνῃ θὲν ἡ σύναψις τῆς ἐμπνεύσεως τῆς ἀρχικῆς ιδέας τοῦ ποιήματος (προσαγορεύσεις πρὸς εὐεργέτην, ἐθνομαρτυρὰ), μὲ τὸν κύριον σκοπὸν

πὸν αὐτοῦ (ἡ ἐθνικὴ εὐγνωμοσύνη). Μέρη καὶ ἀνάπτυξις τῆς κυρίας ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους τοῦ διθυράμβου ἀθυμία, ἐκδίκησις, δεινοπάθειαι, καρτερίαι, ἡρωϊσμός, ἐλευθερία, βασιλεία. Καὶ ὅλα ταῦτα ὡς ἀκτίνες φωτοβόλοι ἐκπέμπονται ὡς ἀπὸ μυστηριώδη φλόγα τῆς ἀγχόνος τοῦ πατριάρχου.

Μέρη ἄρα καὶ ὅλον τῆς ποιητικῆς ταύτης δημιουργίας τοῦ εὐφροῦς Βαλαωρίτου συνάπτονται καὶ συνδέονται ἰσχυρῶς. Ἐξαισίως εἰκονίζονται τοσαῦτα θαύματα, τὰ ὁποῖα μία ἀγχὼν ἀπετέλεσεν εἰς ἐθνικὴν ἐλευθερίαν. Καταπληκτικώταται αἱ παραστάσεις ἐκδηλοῦνται, καὶ ἀρμονικώταται στιχοῦργοῦνται αἱ ἐκφράσεις. Συγκινητικώτατα ἐκχειλίζονται τὰ αἰσθήματα εὐγνώμονος καρδίας, καὶ θαυμασμός διεγείρεται εἰς πᾶσαν ἑλληνικὴν ψυχὴν. Οὕτως εὐστόχως τεχνεύονται ὅλα τὰ προσδόντα πρὸς ἐκδήλωσιν ὑψηλῆς ἐννοίας, ὕψους λόγου μεγελοπρεποῦς, καὶ χρωματισμὸν ὥραίας ἐκφράσεως, μὲ τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζεται τὸ διθυραμβικὸν εἶδος τῆς ποιήσεως.

Διὰ ταῦτα τὸ ποίημα τοῦ Βαλαωρίτου πραγματικῶς ἐπέτυχεν τὸν σκοπὸν του. Αἱ πολλὰ χιλιάδες ψυχῶν, αἱ σωρευθεῖσαι περίξ τοῦ ἀνδριάντος κατὰ τὰ ἀποκαλυπτήρια, ὑπὲρ τὴν μίαν ὥραν κατείχοντο ἐκ θαυμασμοῦ καὶ ἀγαλλιάσεως ἀκούουσαι τοιαύτην ὑμνωδίαν τῶν κατορθωμάτων τῆς ἑλληνικῆς γενναιοψυχίας καὶ ἐλευθερίας. Τὰ χειροκροτήματα τῶν ἀκροατῶν πολλάκις διέκοπτον τὴν ἀπαγγελίαν. Καθεὶς ἐπεθύμει νὰ πλησιάσῃ καὶ νὰ ἀσπασθῇ τὸν ὑμνωδὸν τῶν ἔργων τῶν πατέρων του. Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος συγκινηθεὶς κατέβη τῶν βάθρων τοῦ θωρείου του, καὶ ἔδωκε τὴν χεῖρα πρὸς τὸν ποιητὴν, σημεῖον τελευταῖον τῆς ἐγκαρδίου ἀγαλλιάσεως, ἀφοῦ ὁ λόγος δὲν ἔχει ἄλλας πλέον ἐκχειλήσεις τοῦ αἰσθήματος νὰ ἐξαντλήσῃ ἐκ τοῦ βάθους τῆς καρδίας. Αὐθημερὸν ὁ Πρύτανης τοῦ Πανεπιστημίου ἐξέφρασε πρὸς τὸν ποιητὴν τὰς εὐχαριστίας τοῦ πανεπιστημιακοῦ συλλόγου τῶν καθηγητῶν. Ὁ φιλολογικὸς σύλλογος «Παρνασσός», ἔνθα ἡ σπουδαιολογοῦσα ἐν Ἀθήναις ἑλληνικὴ νεολαία ἐξασκεῖται τὰς καλλονὰς λόγου, καὶ περικοσμεῖται μὲ τὰς γνώσεις ἐπιστήμης, ἔσπευσεν αὐτὸν μὲ τὴν δάφνην τῶν Μουσῶν εἰς τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα σεμνύνεται· ἡ δὲ πατρίς του Λευκάς εὐφραίνεται ἐπὶ τοσαύταις τιμαῖς ἀπονεμηθείσαις ὑπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις πρὸς τὸν ἔξοχον αὐτῆς συμπολίτην.

Καὶ μὲ ὅλα ταῦτα ὁ ἐπικριτὴς τῆς ποιήσεως τοῦ Βαλαωρίτου δὲν συνεκινήθη. Ψυχρὸς καὶ ἀναίσθητος (ὁμολογεῖ αὐτὸς) ἔμενεν, ἀναγνώσας τὸν διθυράμβον. Τοῦτον ὅχι μόνον εὕρισκε κακὸν καὶ ἄτεχνον εἰς τὰ μέρη του, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους ὅλον τὸ

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ  
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΣΟΥΡΙΟΥ

ποίημα καὶ σειράν ἀσυνκρήτων παραλογισμῶν καὶ τερατολογιῶν.  
Τὰ κατὰ μέρος ταῦτα ἀνακαλυπτόμενα ὑπὸ τοῦ ἐπικριτοῦ ἐ-  
λαττώματα νῦν πρόκειται νὰ ἐξετάσωμεν.

## Γ.

Ἐλαττώματα τοῦ διθυράμβου τοῦ Βαλαωρίτου.

**Εἰς** τριῶν εἰδῶν κατηγορίας δυνατόν νὰ ἀναχθῶσιν αἱ κα-  
τακρινόμεναι ὑπὸ τοῦ ἐπικριτοῦ ἀσχηρίαι τοῦ διθυράμβου.

1.ον Αἱ ἔννοιαι ἐκφέρονται συγκεχυμέναι, ἀσυνάρτητοι καὶ ἀ-  
σύνδετοι πρὸς τὸ ὅλον καὶ μέρος.

2.ον Τὰ πράγματα εἰκονίζονται παράλογα καὶ τερατώδη ὡς  
πρὸς τὴν φύσιν καὶ οὐσίαν τῆς παρισταμένης ἐννοίας.

3.ον Τὸ λεκτικὸν φορτικόν, ἐξοιδαίνον, ἀσαφές καὶ ἀκατάλ-  
ληλον πρὸς τὴν ἔκφρασιν τῆς ιδέας.

Περὶ τοῦ πρώτου εἶδους ἀρκετὰ ἐν τῷ Β'. μέρος τῆς διατριβῆς  
μου ἐπισηκολήθην, προσπαθήσας νὰ ἀποδείξω, πόσον ὅλον καὶ μέρος  
συνδέονται κατὰ τὸ ἀντικείμενον καὶ τὸν κύριον σκοπὸν τῆς  
ὑμνωδίας. Ἀλλὰ μὲ ὅλα ταῦτα ἂς θεωρήσωμεν κατὰ μόνας τὰ  
κατακρινόμενα ὡς ἀσύνδετα.

α) Δὲν συνδέονται, λέγει ὁ ἐπικριτής, τὸ «ποῦ τρέχουν οἱ  
λογισμοί σου» μὲ «τὰ φτερωτά σου ὀνειράτα», διότι καταστρέ-  
φεται ἡ γνησιότης καὶ ἡ καλλονὴ τῆς ἐννοίας καὶ φράσεως. Δὲν  
συνάπτονται αἱ παρηγοριῆς καὶ ἐλπίδες, αἱ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ  
Πατριάρχου ἀναφερόμεναι, μὲ τὰς χρυσᾶς ἀχτίδας ὅπου ξεφυτρώ-  
νουν ἀπὸ τὸ μέτωπον τοῦ ἀνδριάντος. Μὲ τὴν ἐρώτησιν «γιατί νὰ  
σπαράξῃ ἡ καρδιά σου» διαλύει ὁ ποιητὴς ἀδεξιῶς καὶ καταστρέ-  
φει ἀτέχνως τὴν ὀπτικήν ἀπάτην καὶ φαντασιώσιν (illusion) ἐκ  
τῆς θέας τοῦ ἀνδριάντος· διότι ἡ βλέπει μόνον τὸν ἄψυχον ἀνδρι-  
άντα καὶ ἐξ αὐτοῦ μόνον ἀντιλαμβάνεται τὸ ὅτι, βλέπει, καὶ  
οὐχὶ ὅτι ἄλλοθεν γνωρίζει, ἢ ἀντιλαμβάνεται μόνον ὅτι γνωρίζει  
ἐκ τῆς ὀπτικῆς ἀπάτης καὶ φαντασιώσεως. Ἀλλὰ τότε δὲν δύναται  
νὰ εἴπῃ ὅτι σπαράζει ἡ καρδιά ἐντὸς τοῦ ἀνδριάντος. Ἀρα κα-  
τέστρεψεν ὁ ποιητὴς μὲ τὰς ἰδίας του χεῖρας τὸ σαθρὸν ἱκρίωμα  
τῆς ὀπτικῆς ἀπάτης καὶ ἀφοσίσεως. Τὸ ὅλον λοιπὸν νόημα τῆς

πρώτης στροφῆς, διὰ τῆς ὁποίας ὁ ποιητὴς ἠθέλησε νὰ παρυστήσῃ  
ποιητικῶς τὴν ἐκ τῆς θέας τοῦ ἀνδριάντος φαντασίαν, εἶναι σειρά  
λέξεων καὶ ἐννοιῶν ἀντιφατικῶν, ὧδινεν ὅρος, καὶ οὐδὲ μὴδὲ  
τοῦλάχιστον τοκετός.

Εἰς τὰ κατακρινόμενα ταῦτα παρυστηροῦμεν ἐν πρώτοις, ὅτι ὁ  
ποιητὴς μετὰξὺ δύο θέσεων εὐρίσκεται κατὰ τὰς ἀντιλήψεις, ποι-  
ῶν τὸν διθυράμβον. Ἡ μὲν εἰς ὅ,τι βλέπει καὶ συγκινεῖται ἐκ  
τῆς θέσεως τοῦ ἄψυχου μαρμάρου, ἡ δὲ εἰς ὅ,τι ἀναβιβάζεται ὁ  
νοῦς του, καὶ ἐξίσταται ἡ φαντασία ἐκ τῶν διαλογισμῶν καὶ πρά-  
ξεων τοῦ Πατριάρχου, καὶ ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ μαρτυρίου  
του. Κατὰ μὲν τὴν πρώτην θέσιν ἐνεργεῖ ἡ αἴσθησις τῆς δράσεως,  
κατὰ δὲ τὴν δευτέραν, ἡ ὡς ἐξ ὀπτικῆς ἀπάτης φαντασιώσεως  
(illusion). Ἡ μὲν φαντασία ἐξεγείρει τὸν ποιητὴν εἰς τὸ νὰ  
προσλαλῇ, ὡς νὰ ἔχῃ ἐνώπιον τὸν Πατριάρχην ἔμψυχον, διαλογι-  
ζόμενον καὶ ἐνεργοῦντα τὴν ἐθνικὴν ἀπολύτρωσιν, καὶ συναίσθα-  
νόμενον κατὰ τὴν παρούσαν συγκίνησιν τῆς ἀγαλλιᾶσεως τῶν  
ἐλληνικῶν λαῶν, καθ' ἣν ὥραν αὐτοὶ προσφέρουσι τὴν εὐγνωμο-  
σύνην των πρὸς αὐτόν. Ἀλλ' ἡ αἴσθησις, διορῶσα τὸν ἀνδριάντα  
ἄψυχον καὶ ἀναισθητον εἰς τοσαύτην συγκίνησιν τοῦ ἐλληνικοῦ  
λαοῦ, παρέχει τὸ αἶτιον εἰς τὸν ποιητὴν νὰ ἀπορῇ, καὶ δι' ἐρω-  
τήσεως ἀπευθυνόμενος νὰ ἐκφράξῃ ὅσα ἀναπολεῖ εἰς τὸν νοῦν μὲ  
τὴν φαντασίαν. Ἀρα ὅλαι αἱ κατ' ἐρώτησιν πρὸς τὸν ἀνδριάντα  
ἐκφερόμεναι ἔννοιαι, διὰ τὰς ἀπορίας καὶ ἐλλείψεις τῆς συγκινή-  
σεως εἰς ἀγαλλίασιν ἕνεκα ἀναισθησίας τοῦ ἀνδριάντος, συνδέονται  
μὲ τὰς πρὸς τὸ ἀναφερόμενον πρόσωπον τοῦ Πατριάρχου ἀνεθυ-  
μουμένας ἐννοίας καὶ κατορθώματα αὐτοῦ, καὶ ὡς ἐμφανιζομένου  
ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀγαλλομένου πλήθους, τιμωμένου καὶ ὑμνουμέ-  
νου ὡς ἥρωος.

Καὶ ἰδοὺ πόσον εὐφυῶς ὁ ποιητὴς συνδέει λογισμοὺς, ὀνειράτα,  
παρηγορίας, ἐλπίδας τῆς εἰς οὐρανούς ψυχῆς τοῦ Πατριάρχου μὲ  
τὴν ἀναισθησίαν τοῦ ἐπὶ γῆς θεωρουμένου ἀνδριάντος, διὰ τὴν ὁ-  
ποίαν τὸ βλέμμα τοῦ ἀνδριάντος δὲν φαίνεται διαλάμπον διατρέ-  
χοντας λογισμοὺς καὶ ὀνειράτα· οὔτε τὸ μέτωπόν του φωτίζεται μὲ  
χρυσᾶς ἀχτίδας· οὔτε εἰς τὰ οὐράνια χεῖλη του γλυκοχαράζει χα-  
μόγελον, οὔτε ἡ καρδιά του σπαράζει, οὔτε δάκρυ προβάλλει εἰς  
τὰ βλέφαρά του. Βεβαίως οὕτως ἤθελε φαίνεται δρατὴ συναισθη-  
σις καὶ ἡ συγκίνησις τοῦ παρισταμένου προσώπου ὑπὸ τοῦ ἄψυχου  
μαρμάρου, ὅτε οὐρανὸς γῆ καὶ θάλασσα τῆς πατρίδος του χαι-  
ρετῶσιν αὐτόν, ὅτε ὅλον τὸ ἔθνος εὐγνωμονεῖ αὐτόν ὡς εὐεργέτην,  
καὶ ἀγάλλεται καὶ εὐφραίνεται συσσωρευόμενον ἀπέναντι τοῦ λει-

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ  
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ

ψάνου, τὸ ὁποῖον ἔστησε γίγαντα ἐπὶ τῆς ἐλευθερωμένης γῆς του. Ἀρα εὐφυστάτα συνάπτει ὁ ποιητὴς τὰς ἀντιλήψεις ἐκ τῶν δρατῶν μὲ τὰς ἐκ τῶν ἀοράτων, τὰς ἐντυπώσεις ἐκ τῶν αἰσθητῶν μὲ ἐκείνας τῶν νοητῶν.

Οὐτε μὲ τὴν ἐρώτησιν γιατί νὰ μὴ σπαράξῃ ἡ καρδιά ὁ ποιητὴς διαλύει ἀδεξίως, καὶ καταστρέφει τὴν ὀπτικήν ἀπάτην καὶ φαντασίωσιν ἐκ τῆς θέας τοῦ ἀνδριάντος διότι ἡ σπάρaxis τῆς καρδίας ἀναφερομένη διὰ τὴν συγκίνησιν τῆς κοινῆς ἀγαλλιάσεως τοῦ πλήθους θαυμάζοντος τὰ ἔργα τοῦ Πατριάρχου, ἀποδίδεται ὅχι εἰς τὸν ἄψυχον ἀνδριάντα, ἀλλ' εἰς τὸν ἐμφανιζόμενον κατ' ὀπτικήν ἀπάτην Πατριάρχην. Ἡ δὲ περὶ αὐτῆς ἐρώτησις συνδέεται μὲ τὰς ἄλλας ἐρωτήσεις τὰς ἀπευθυνομένας πρὸς τὸν ἄψυχον ἀνδριάντα, αἵτινες ἐκφέρονται εἰς τὸ τέλος τοῦ ποιήματος μετὰ τὴν παράστασιν τῶν ἐπεισοδίων. Αὗται εἶναι: «γιατί τὰ δάχτυλά σου ἀκίνητα δὲν εὐλογοῦν τὰ μαῦρα τὰ παιδιὰ σου γιατί τὰ σφραγισμένα χεῖρά σου νὰ μὴ ἀνοίγουν, ἀλλὰ νὰ μένουν κλεισμένα εἰς τὴν μελωδίαν τοῦ Ρήγα, εἰς τὸ φῶς τὸ ἀκοίμητο τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ εἰς τὰς ἐρωτήσεις τῶν βασιλοπούλων γιατί δὲν φέγγει μὲς τὸ μνημῆμά σου οὔτε μία τέτοια ἡμέρα; ὅπως δέχεται τὴν κοινὴν εὐγνωμοσύνην.»

Διακόπτει δὲ τελείως τὴν ὀπτικήν ἀπάτην ὁ ποιητὴς, ἅμα φθάσας εἰς τὸ τέλος τοῦ διθυράμβου, ὅπου λέγει τὸ μάρμαρον μένει βουβό. Ὡς δὲ νὰ ἐξακολουθῇ τοὺς ὑψηλοὺς διαλογισμοὺς τῆς φαντασίας εἰς τέρμα ἐλθοῦσης καὶ ἐξαφανιζομένης ἀπέναντι τῶν νεκρῶν ἐκφωνεῖ:

«Καὶ θε νὰ μείνῃ ἀκόμα  
»Ποιὸς ἔρει ὡς ποτ' ἀμίλητο τὸ νεκρικό του στομα;  
»Κοιμᾶται κι' ὄνειρεύεται

Ἐὰν δὲ μεταξὺ τῆς ἐρωτήσεως, γιατί νὰ μὴ σπαράξῃ ἡ καρδιά μέχρι τῶν ἐπαναλαμβανομένων κατὰ τὰ τέλη τοῦ διθυράμβου γιατί τὰ δάχτυλά σου μένουν ἀκίνητα, διακόπτονται αἱ πρῶται ἔννοιαι, καὶ ἀποπλανᾶται ὁ ποιητὴς εἰς ἀφήγησιν τοῦ μαρτυρίου τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτοῦ, ὅσα δι' ἐνδίκην τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἀνεξωποίησαν τὸν ἀγῶνα τῆς ἀνεξαρτησίας, καὶ αἰσίως ἀπεπεράτωσαν, δὲν εἶναι τὸ τοιοῦτον πραγματικὴ διάλυσις τῆς ὀπτικῆς ἀπάτης, ἀλλὰ μάλιστα ἐνίσχυσις αὐτῆς καὶ τεχνικὴ μεταπήδησις τῆς φαντασίας εἰς τὸν ἱστορικὸν κόσμον, ὅπως ἐξ αὐτοῦ συλλέξῃ τὰ καταπληκτικώτερα τῶν γεγονότων, καὶ μὲ αὐτὰ θαυμαστολογῇ τὰς μεγαλουργίας τοῦ Πατριάρχου (κύριον ἀντικείμενον τοῦ ποιήματος) πρὸς τὸν ὁποῖον προσφέρεται ἡ ἐ-

θνική εὐγνωμοσύνη (κύριος σκοπὸς καὶ τέλος). Τοιαύτας ἀποπλανήσεις καὶ μεταπηδήσεις, μᾶς παραδειγματίζουν οἱ Πίνδαρος εἰς Πύθιν, Π. εἰς Νέμεα, Ζ' καὶ εἰς Ἴσθμια Ζ', ὁ Ὁράτιος κατὰ τὴν ὁδὸν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Αὐγουστον (carmen IV Libri III), ὁ Φιλικάκις εἰς τὴν ὁδὸν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κάρολον, καὶ αὐτὸς ὁ νεώτερος τῶν διθυραμβοποιῶν τῆς Ἰταλίας Μαντσώνης ἐν τῷ θαυμασίῳ διθυράμβῳ του πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ναπολέοντα τῆς 29 Μαρτίου, ὅπου λέγει:

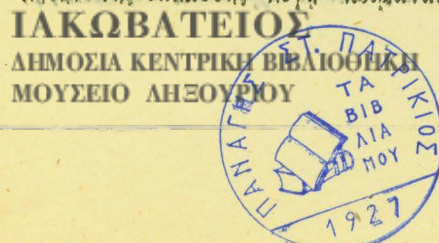
Dall' Alpi alle Piramidi,  
Dal Mansanare al Reno,  
Di quel seculo il fulmine  
Tenea dietro al baleno;  
Scoppiò da Scilla al Tanai,  
Dall' uno all' altro mar.

Διὰ μὲν τῶν πρώτων λοιπῶν ἐρωτήσεων καθίσταται ἡ πρότασις τοῦ διθυράμβου, καὶ διὰ τῶν ἀνευθυμήσεων καὶ μνειῶν τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἐπέκτασις αὐτοῦ. Διὰ δὲ τῶν τελευταίων ἐρωτήσεων συνδεομένων μὲ τὰς πρώτας καὶ συσχετιζομένων μὲ τὰς ἀναπτύξεις γίνεται τὸ πέρας καὶ ἡ λύσις τοῦ μύθου. Ἀρα καὶ ὅλον καὶ μέρος τοῦ διθυράμβου ἰσχυρῶς συσφίγγονται καὶ κραταιοῦνται, καὶ ἰδοὺ ἡ ἐνότης τοῦ ποιήματος.

Ἐξετάζων τώρα μίαν πρὸς μίαν τὰς δεικνυόμενας ὑπὸ τοῦ ἐπικριτοῦ τερατολογίας τοῦ ποιητοῦ Βαλαωρίτου.

1. οὐκ ἴδως, λέγει ὁ ἐπικριτὴς, ἡ θάλασσα ἀγριωμένη μὲ ἀφρισμένο στόμα φιλεῖ τὸ ἐλεύθερον τὸ χάμα, ὅπου κρατεῖ τὸν Πατριάρχην στὰ σπλάγχνα του, δύναται νὰ δίδῃ φιλήει εἰς τὴν γῆν, ἐνῷ ἡ θάλασσα φυσικῶς ἄψυχος, καὶ στερούμενη ἠθικῶν αἰσθημάτων, δὲν ἔχει στόμα νὰ δίδῃ φιλήει ἀφρισμένον ἀπὸ ἠθικὴν ἀγαλᾶκτησιν;

Παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ἐξαισία αὕτη εἰκὼν τῆς φαντασίας τοῦ ποιητοῦ ἐκφράζεται καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ ἀπλοῦ λαοῦ. Ὅταν ὁ κοινὸς λαὸς λέγῃ ἡ θάλασσα ὀργίζεται, ἀγανακτεῖ, θυμῶναι, πνίγει εἰς τὰ σπλάγχνα της, μισεῖ καὶ δὲν θέλει νὰ βλέπῃ (ὁ συμβολίζει ὁ Ὀμηρὸς μὲ τὸν θεὸν Ποσειδῶνα κατὰ τοῦ Ὀδυσσεῆος ἐν τῇ θεῇ Ὀδυσσειᾷ,) ἄρα εἶδεν ἄνθρωπος ποτὲ θάλασσαν εἰς εἶδος καὶ μορφήν ζῶου ἐμφύχου καὶ αἰσθητοῦ ἠθικῶν παθῶν πλήρη θυμοῦ καὶ ἀγανακτήσεως, ὥστε νὰ λέγῃ ὅτι ὀργίζεται, ἀγανακτεῖ καὶ ἀγριώνει; Ἡ ὅταν πάλιν ὁ κοινὸς λαὸς διὰ τὴν γαλήνην τῆς θαλάσσης λέγῃ κοιμᾶται ἡ θάλασσα, ἡσυχάζει χα-



μογελᾷ, μὲ τὰ ἀφρισμένα της κύματα φιλεῖ τὰς ἀκτὰς, ἄρα δίσκρινε ποτὲ ὅτι ἡ θάλασσα ἔχει νεῦρα ἢ ἄλλα ζωτικά ὄργανα αἰσθητηρίων, τὰ ὁποῖα ναρκώνονται καὶ φέρουσιν ὕπνον εἰς αὐτήν, ἢ ὅτι ἔχει κεφαλὴν καὶ στόμα ὥστε νὰ φιλῇ μὲ ἀφρισμένον κύμα ; Καὶ πάλιν ὁ γεωγράφος πότε δίσκρινεν αὐτῆς χεῖρα, στήθος, βραχίονας καὶ κεφαλὴν διὰ νὰ λέγῃ κατὰ γεωγραφικοὺς ὅρους θαλάσσιος βραχίον, κόλπος θαλάσσης, στόμιον θαλάσσης ; Ὁ δὲ ἀφρὸς ἐκφέρεται οὐχὶ μόνον ἐπὶ ὑπερβολικῆς ἀγανακτήσεως, ἀλλὰ καὶ ἡ ποίησις εἶπεν αὐτὸν μειδίαμα καὶ γέλοιον τῆς θαλάσσης. Διὸ καὶ ὁ ποιητὴς Σολωμὸς εἰς τὸν Πορφύραν λέγει

« Ἀκόμ', ἀφρέ μου, νὰ βαστᾷς, καὶ νᾶμαι γυρισμένος  
 « Μὲ δυὸ φιλιὰ τῆς μάνας μου μὲ φοῦχτα γῆ τῆς γῆς μου. »

καὶ περιγράφων τὴν γαλήνην λέγει·

« Δὲν ἀκούεται οὔτε ἓνα κύμα εἰς τὴν ἔρμη ἀκρογιαλιά,  
 « Δέ ; κ' ἡ θάλασσα κοιμᾶται μὲς τῆς γῆς τὴν ἀγκαλιά. »

Ὁ δὲ ποιητὴς Ἰούλιος Τυπάλδος εἰς τὴν θαυμασίαν ᾠδὴν κατὰ τὴν μετακομιδὴν τοῦ λειψάνου πρὸς τὸν Πατριάρχην φαντάζεται καὶ αὐτὸ τὸ πέλαγο καὶ τὴν γῆν ὥς νὰ ἔχωσι στόμα καὶ χεῖρας ἵνα χαιρετῶσι τὸν Πατριάρχην, καὶ λέγει·

« Πέλαγ καὶ γῆ σὲ χαιρετοῦν πατέρα κι' εὐεργέτην. »

Ἄρα ὁ ποιητὴς Βαλαωρίτης, ἂν τερατολογῇ περὶ θαλάσσης, τερατολογεῖ ὡς ὁ κοινὸς λαὸς καὶ ἡ ποίησις ἡ ζωοποιοῦσα τὰ ἄψυχα. Οὔτε παραλογεῖ ὁ ποιητὴς Βαλαωρίτης, ἂν ἐποίησεν ὅτι τὸ χῶμα κρατεῖ τὸν γλυκὺν πατέρα εἰς τὰ σπλάγχχνα του, κατὰ τὸν ἐπικριτὴν. Ὁ ἀνδριάς καὶ τὸ σῶμα τοῦ Πατριάρχου δὲν κεῖνται ἐντὸς τῶν σπλάγχχνων τῆς γῆς, ἀλλ' ἐπὶ τῆς γῆς· διότι ὡς εἶναι ἐδῶ ἡ ἐκφρασις σχῆμα λόγου τὸ περιέχον ἀντὶ τοῦ περιεχομένου, ἐννοεῖ τὸ χῶμα τὴν ἐλευθέραν γῆν τῆς Ἑλλάδος ἢ τοὺς ἐλευθέρους Ἕλληνας, οἵτινες εἰς τὰ σπλάγχχνα τῆς καρδίας των διατρέφουσιν ἀγάπην καὶ στοργὴν πρὸς τὸν πατέρα των Πατριάρχην καὶ τὸν χαιρετοῦν ὡς εὐεργέτην, κατὰ Τυπάλδον.

2.ον Παραλογισμὸν εὕρισκει ὁ ἐπικριτὴς, « Πενῆντα χρόνοι ἀπέρασαν ὅαν νᾶτανε μιὰ μέρα »· διότι λέγει, ἐάν μὲν ὁ Βαλαωρίτης ἐννοῇ τὴν εὐτυχίαν διὰ τοὺς ζῶντας ὡς μίαν ἡμέραν, οἵτινες ζῶσιν εἰς ἡμέρας δυστυχεῖς, καὶ ὅσον ζῶσιν εἰς ἡμέρας δυστυχεῖς τόσον μακρύνει ὁ καιρὸς, ἐπομένως τί εὐτυχία εἶναι αὕτη, ἀφοῦ ἀκόμη ἡ ἀνατριχίλα βαθειὰ βόσκει τὴν καρδίαν ; Ἐάν δὲ διὰ τοὺς ἀποθανόντας οἱ χρόνοι περνοῦν γρήγορα, πῶς ὑπάρχει ταχύτης εἰς αὐτοὺς, οἵτινες ζῶσιν εἰς τὴν εὐτυχίαν τῆς ἀθανασίας ;

ἐάν δὲ εἶναι γλυκεῖς καὶ ἄμετραι διὰ τοὺς ἀθανάτους, πῶς περνοῦν στοῦ τάφου τὸ λιμάνι, ἐνῶ ὁ τάφος εἶναι λιμὴν ἀθανάτων ; Καὶ τότε ἂν ζοῦν οἱ ἀθάνατοι, πῶς εἶναι ἀνκίσθητοι ; Τωόντι ρωμαντικῇ, καὶ αἰσθηματικῇ διόρθωσις. — »

Ἐπειδὴ ἐνταῦθα ἠθέλησεν ὁ ἐπικριτὴς νὰ ψυχολογήσῃ, ὡς ψυχολογήσωμεν καὶ ἡμεῖς, μὲ τὸ κείμενον τοῦ διθυράμβου. Τωόντι ἡ θνητότης πρόσκαιρος, ἡ ἀθανασία αἰδίου· διότι ἡ μὲν βραχύτης τοῦ χρόνου εἶναι πρὸς ζῶντας θνητοὺς, ἡ δὲ αἰδιότης πρὸς τοὺς ἀποθανόντας ἀθανάτους. Ἀλλὰ λέγων ὁ ποιητὴς « πενήντα χρόνοι ἐπέρασαν ὅαν νᾶτανε μιὰ μέρα », καὶ στίζων ἐδῶ διὰ πολλῶν στιγμῶν, δεικνύει ὅτι τοὺς πενήντα χρόνους δὲν θέλει νὰ συνάψῃ μὲ τοὺς ἀκολούθους δύο στίχους, οἵτινες ἐκφράζουσι τὰς γλυκεῖς ἡμέρας τῆς εὐτυχίας τῶν ἀθανάτων, διὰ τοὺς ὁποίους πετοῦν ἡ ὥραις ἄμετραις (αἰδιότης) στοῦ τάφου τὸ λιμάνι. Ἀλλ' ἐννοεῖ τοὺς πενήντα χρόνους, οἵτινες διέβησαν ἀπὸ τὴν ἡμέραν τοῦ μαρτυρίου τοῦ Πατριάρχου, καὶ ἤρχισεν ἡ ἐπαναστάσις καὶ τῆς ἐλευθερίας τὸ στάδιον, μέχρι τῆς ἡμέρας ταύτης, ὅπου ὑφοῦται ὁ ἀνδριάς του· διότι ἂν οἱ πενήντα χρόνοι ἀπεδίδοντο διὰ τοὺς ἀθανάτους, βεβαίως ἤθελε βάλῃ ὑποστιγμὴν, καὶ ὅχι τελείαν καὶ πολλὰς στιγμάς. Τοιοῦτος δὲ ὑπολογισμὸς χρόνων πολλῶν ὡς μιᾶς ἡμέρας εἶναι κοινότατος πρὸς τὸν νοῦν σχεδὸν ἐκάστου ἀνθρώπου. Καὶ γραμματισμένοι καὶ ἀγράμματοι, καὶ ποίησις καὶ ἀνάμνησις τοῦ παρελθόντος πολλάκις οὕτως ὑπελόγισαν τὸν χρόνον, — χίλια ἔτη ἐν ὀφθαλμοῖς σου Κύριε ὡς ἡμέρα ἡ χθὲς, ἥτις διήλθε, λέγει ὁ προφητὰνὰξ Δαβὶδ εἰς τὸ ψαλτήριον.

Πῶς δὲ ὁ ποιητὴς λέγει ὅτι τὰς γλυκεῖας τῶν ἡμέρας οἱ ἀθάνατοι ἀπερνοῦν ἄμετραις εἰς τοῦ τάφου τὸ λιμάνι ; ὅπως ὅλοι οἱ χριστιανοὶ τοῦ κόσμου, ἐνῶ πιστεύομεν ὅτι ἡ ἀθάνατος ψυχὴ κατοικεῖ εἰς οὐρανούς, ὑπάγομεν ὅλοι, καὶ γονατίζομεν εἰς τοὺς τάφους τῶν ἀποθαμμένων φιλτάτων μας, καὶ ὀμιλοῦμεν πρὸς τοὺς ἐντὸς κειμένους νεκροὺς καὶ ἀναισθήτους καὶ φθαρέντας, ὡς νὰ ἦσαν ζωντανοὶ, καὶ λέγομεν πρὸς αὐτοὺς, ὅσα πρὸς τὰς ἀθανάτους ψυχὰς των. Καὶ εἶδεν ὁ ἐπικριτὴς, ἐάν εἶναι Ἕλληνα καὶ χριστιανὸς, τὸν ἱερέα νὰ εὐχεται ἐπὶ τῶν τάφων τὴν ἀνάπαυσιν τῶν ψυχῶν καὶ νὰ συγχωρῇ τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ὡς νὰ βλέπῃ ἐμπρὸς του τὰ ἄψυχα κείμενα σώματα ἔμψυχα. Εἶδε πρὸς τοῦτοις τοὺς γονεῖς, τοὺς φίλους, τοὺς οἰκείους, νὰ γονατίζωσιν ἐπὶ τοῦ τάφου τῶν φιλτάτων καὶ νὰ συνομιλῶσι μετ' αὐτῶν, ὡς νὰ ἔχῃ ἡ ἀθάνατος ψυχὴ τὸν τάφον ἐκείνον ἀναπαυτήριον τῆς αἰωνιότητος. Ἐπειτα ἤκουσεν ἴσως πολλάκις καὶ τὴν κοινὴν

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ  
 ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΑΘΕΟΥΡΙΟΥ

ἐκφρασιν, ὅτε ὁ ζῶν λέγει πρὸς τὸν ἀποθαμμένον τοῦ «Σὺ πηγαίνεις στὸ μνημα καὶ ἀναπαύεσαι, καὶ ἡμεῖς μένομεν ἀκόμη ἐδῶ στὰ βράχια τοῦ κόλπου.» Διὸ καὶ ὁ ποιητὴς Βαλαωρίτης δὲν παραλογεῖ, νομίζω, ἀν' ἀκολουθῇ τὴν ἐπὶ τῶν τάφων κοινὴν ἐκφρασιν τῶν χριστιανῶν καὶ λέγῃ τὸν τάφον τῶν ἀθανάτων ἡρώων λιμένα τῆς αἰδίου εὐτυχίας τῶν — διὰ σᾶς περνοῦν ἡμέραις ἄμετραις στοῦ τάφου τὸ λιμάνι.— Ὅχι λοιπὸν ρομαντικὴ αἰσθηματικὴ, ἀλλὰ κοινὴ τοῦ λαοῦ κλίσις καὶ αἴσθημα. Διὸ καὶ ὁ κλασικὸς Φώσκολος ὁ συμπατριώτης ἡμῶν ἐν τῷ ποιήματι τῶν Μνημάτων λέγει·

Non vive ei forse anche sotterra, quando

Gli sarà muta l'armonia del giorno

Se può destarla con soavi cure

Nella mente dei suoi?

Τοῦτο ἐξέφρασεν ἄριστα ὁ ἄλλος Ζακύνθιος καὶ τοῦ Φωσκόλου συμπολίτης καὶ σεβαστοῦς ἡμῖν γηραιὸς Α. Μάτσης, ἐσχάτως δημοσιεύσας ὁλόκληρον μετάφρασιν εὐδοκίμως τῆς τοῦ ποιήματος τούτου

Δὲν ζῇ αὐτὸς καὶ μέσ τὴν γῆν, ὅτε ἄλλα ἡ ἁρμονία

Τοῦ εἶν' ἀκτίνων τοῦ ἡλιοῦ, ἐν μὲ γλυκαῖς φροντίδαίς

Στὸν νοῦν τῶν φίλων καὶ δικῶν, ἴμμορε νὰ τὴν διεγείρῃ;

Ἐκ τούτων οὐχὶ μόνον ὁ Βαλαωρίτης ὡς ρομαντικὸς, κατὰ τὸ ἐπικριτὴν, ἐπὶ τῶν μνημάτων διαλέγεται, ἀλλὰ καὶ ὁ κλασικώτατος Φώσκολος καὶ ὅλοι, θεωροῦσι τοὺς τάφους λιμένα, κατοικίαν καὶ ἀναπαυτήριον ἀθανάτων.

3.ον Θαῦμα μέγα τερατολογίας καὶ παραλογισμῶν λέγει ὁ ἐπικριτὴς. «Τὸ σχοινὶ ἐθέριψε, ἐζωντάνεψε καὶ ἔγεινε φίδι φτερωτό; — Ἀπαντῶ εἰς τὴν παραδοξόλογον ταύτην ἐρώτησιν. Δὲν εἶναι τὸ πρῶτον, ὅτε ὁ κοινὸς λαὸς τὸ τέρας τὸ φθοροποιεῖ τοῦτο φαντάζεται μέγα δράκοντα, καὶ λέγει ἐν φίδι φτερωτό. Ὁ μῦθος τοῦ κοινοῦ λαοῦ διηγεῖται ἕνα δράκοντα ἦταν εἰς τὸ νερὸ καὶ ἦταν ἐν φίδι καὶ εἶχε φτερά καὶ ἤθελε νὰ φάῃ τὴν βασιλοπούλαν.» Ὁμοίως δράκων ζωγραφίζεται εἰς τὴν εἰκὼν τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Οἱ δὲ ἀρχαῖοι τὰ τέρατα αὐτῶν ὡς τὸν ἵππον τοῦ Ποσειδῶνος, τὸν Πήγασον, τὸν Κέρβερον, τὴν Σφίγγα εἰκονίζον καὶ ἔλεγον πετερωτούς. Αἰετοί δὲ τὴν αἰτίαν μεγάλου κακοῦ, ἥτις πρῶτον καταστρέφει ἐκεῖνον, ὅστις τὸ ἔκαμε, ὁ κοινὸς λαὸς τῆς Ἑλλάδος τερατολογεῖ μεταμορφόνων εἰς φίδι, τὸ ὅποιον εἶναι μέσα εἰς τὸν κόλπον τοῦ καὶ τὸν κατατρώγει, λέγει ἡ κοινὴ ἐκφρασις τοῦ λαοῦ — ἔχεις τὸ φίδι στὸν κόλπου σου καὶ σὲ τρώει — φίδι ποῦ σ'.

ἔφαγε. Ἡ ζήλια τοῦ, τὸ μαχαίρι τοῦ, τὸ μίσος τοῦ εἶναι φίδι στὸ κόλπου τοῦ καὶ τότε τρώει — Σ' ἔφαγε τὸ φίδι — παροιμιακὴ φράσις, ἐπὶ μερίμνης, ἐπὶ προμελέτης, ἐπὶ στοχασμῶν, ἐπὶ κακῆς εἰδήσεως, ἐπὶ κακουργίας, ἐπὶ πάσης αἰτίας κακοῦ.

Ὁ Χρόνης ἀνετρίχιασε, τὸν ἔφαε μαῦρο φίδι.

τραγωδεῖ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἰς τὴν ἐκδίκησιν τοῦ Χρόνης. (Κλέπτικα τραγούδια ἡ δημοτικὰ, ἔκδοσις Ζαμπελίου καὶ Pasow) ὁ δὲ ποιητὴς Βιλλαρᾶς στιχοιργεῖ

Στὸ χωρισμὸ σου μέφαγε πικρὸ καὶ μαῦρο φίδι.

Δὲν εἶναι λοιπὸν παράδοξον θαῦμα, ἐὰν κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν τοῦ λαοῦ καὶ φράσιν ὁ ποιητὴς Βαλαωρίτης εἴπῃ τὸ σχοινὶ τῆς ἀγχόνης τοῦ Πατριάρχου, ὡς τὸ κύριον αἷτιον τῆς ἐκδικήσεως τῶν Ἑλλήνων εἰς καταστροφὴν τοῦ Τούρκου, ὅτι ἔγεινε φίδι στὸ κόλπου τοῦ Τούρκου καὶ τὸν ἔφαγε. Τὸ δὲ ἐθέριψε ἐκλαμβάνεται εἰς τὴν δημοτικὴν ἔννοιαν τοῦ ὅτι ἔγινε ταχέως μέγα θηρίον καὶ ὑξήσεν, ἐμεγάλωσεν. Ὅθεν ἡ κοινὴ συνήθεια λέγει «ἐθέριψεν ἡ φωτιά, ἐθέριψε τὸ ζῶον, μωρὲ τί θεριὸ βουρδουνάρι, τί ἄνθρωπος ὑψηλός, τί θεριὸ!»

4.ον Πῶς, ἐρωτᾷ ὁ ἐπικριτὴς, τὸ Μεσολόγγι χρειάζεται νεκροθάφτη καὶ σάβανον, ἀφοῦ στὸν τάφον τοῦ εἶναι κλεισμένον ἦτο ἐνταφιασμένον, καὶ ἔπειτα ἐξέρχεται τοῦ τάφου τοῦ πετᾷ στὸν οὐρανὸν τοῦ καὶ θάφτεται ὀλοζώντανον; Τοιαῦτα ἀκατάληπτα, ἀποκαλυπτικά καὶ ἀποκαλυπτῆρια ἔπη διὰ νὰ ἐννοήσῃ καὶ ἐξηγήσῃ τις, ἀπαιτεῖται πολὺς λόγος καὶ σοφία.

Ἐπειδὴ ὁ ἐπικριτὴς ἔχει ἀκατάληπτα εἰς τὸν νοῦν τὰ τοιαῦτα, ἃς ἀπαντήσῃ ἐν πρώτοις ἡ ἱστορία τοῦ θανόντος καὶ ἀναζήσαντος διὰ τὴν ἐλευθερίαν ἡρωικοῦ Μεσολογγίου. Τὸ μάνδρωμα τοῦτο, ἐνῷ ἦτο κλεισμένον ὑπὸ τῶν βαρβάρων, ξεσαρκωμένον ἀπὸ τὴν πείνην, γυμνὸν καὶ στερημένον τῶν πάντων, καὶ νεκρωμένον δὲν ἤθελε νὰ παραδώσῃ τὰ ὅπλα, ἀλλ' ἀπεφάσισαν νὰ κατακαῶσι καὶ νὰ ἀποθάνωσιν οἱ μαχηταί τοῦ ἐντὸς ἐκείνων τῶν μανδρωμάτων κάλλιον εἰπεῖν ἢ τοιχῶν φρουρίον. Εἰς αὐτὰ ἐμελλε νὰ δοθῇ πῦρ καὶ νὰ γείνωσι σωρεῖα οἰλίθοι καὶ τάφοι τῶν ἀποκλεισμένων. Οἱ Χρῆστος ὁ Καψάλης βάλλει τὸ πῦρ εἰς τὴν πυριταποθήκην καὶ γίνεται ὁ νεκροθάφτης. Ὁ δὲ δεσπότης Ρογῶν Ἰωσήφ ἐμψυχόνων τοὺς μαχητάς μὲ τοὺς λόγους τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ, φονεύεται μετ' αὐτῶν καὶ θάφτονται ἅπαντες ὀλοζώντανον. Πολυσέλιδος ἱστορία τῆς ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον καρτερίας τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῆς μοναδικῆς εἰς τὴν νέαν ἱστορίαν τῶν ἐθνῶν πτώσεως, ἐξιστορεῖται εἰς τοὺς πέντε μόνον τούτους στίχους τοῦ Βαλαωρίτου.

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ  
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ

στὸν τάφον τοῦ κλεισμένου  
Τὸ Μεσολόγγι σκέλεθρο, γυμνὸ, ξεσκαρπωμένο  
Δὲν παραδίδει τ' ἄρματα, δὲν γέρνει τὸ κεφάλι·  
Κρατεῖ γιὰ νεκροθάφτη τοῦ τὸ Χρῆστο τὸ Καψάλη·  
Τὸ ράσο τοῦ Δεσπότη τοῦ φορεῖ γιὰ σάβανό του,  
Καὶ φλογερὸ μετέωρο πετᾷ στὸν οὐρανὸ τοῦ  
Καὶ θάφτεται ὀλοζώντανο!

Πέντε λοιπὸν λέξεις ἰσχυρᾶς ἐννοίας παραστατικαὶ ξεσκαρπωμένο, νεκροθάφτης, σάβανο, τάφος, φλογερὸ μετέωρο καὶ ὀλοζώντανοθαμμένο ἐξήρασαν γοργῶς, θαυμασίως καὶ ἐξαισίως, ὡς ἀπαιτεῖ ἡ τέχνη τοῦ διθυράμβου, νὰ ἐκφράσωσιν ὅ,τι ἱστορικὸς ἀκριβὴς εἰς πολυσέλιδον διήγησιν, ἢ ρήτωρ εὐφραδὴς εἰς θαυμαστὸν ἐγκώμιον, ἢ ζωγράφος περιφανὴς εἰς μέγα καὶ ποικιλόχρουν πίνακα ἠδύναντο ἕκαστος νὰ παραστήσῃ μὲ τὸ ἀριστούργημά του περὶ Μεσολογίου.

Ἄς μὴ ταράττωσι δὲ τὸν ἐπικριτὴν ἢ ἄλλον φιλόκαλον τοῦ λόγου ὡς ἀπεχθεὶς καὶ βρομεραὶ αἱ λέξεις νεκροθάφτης καὶ σάβανον. Τοιαύτη δυσώδης ἀποφορὰ βεβαίως δὲν πνέεται ἐκ νεκρῶν σαβανωμένων καὶ θαπτομένων μὲ τὰ μῦρα τῆς αὐταπαρνήσεως ὑπὲρ πατρίδος καὶ μὲ τὰς δάφνας τῆς νίκης. Εἰσέτι ἐκ τῆς εὐωδίας αὐτῶν γλυκυθυμεῖ ὁ διαβάτης Εὐρωπαῖος, ὅστις ἐπισκέπτεται τὸ ἥρωον ἐκεῖνον τοῦ Μεσολογίου τὸ πλησίον τοῦ ἄλλου Μπαῦρων, καὶ θαυμάζων τὴν ἑλληνικὴν ἀνδρίαν, δοξολογεῖ Θεὸν, καὶ τιμᾷ βασιλεῖς, ὅτι ἀξίως ἐνέδυσαν μὲ βασιλικὸν μανδύαν τὴν Ἑλλάδα, μητέρα τοσοῦτων νέων ἡρώων ἐλευθερίας. Ἐκτὸς δὲ τούτων τὰς λέξεις σάβανον καὶ νεκροθάφτης, καίτοι καταφρονουμένου ἐπιτηδεύματος, προσφεύεσθαι καὶ ὁ ποιητὴς Σολωμὸς ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ μετεχειρίσθη. Αὐτὸς δὲν ἠσχήμεσε τὸν Κρητικόν του, εἰπὼν

Κ' ἐγὼ ἔυπνω καὶ ἔγληγορα τὸ σάβανο τηνάξω·

οὔτε ἐβρόμησε τὸν Ἀμπρον τοῦ, ἂν ἐστιχοῦργησε

Βγαίνει· γιατί στὰ σωθικά του ἀνάψει,

Καὶ γιὰ πρῶτο ἀπαντᾷ τὸ νεκροθάφτη

οὔτε ὁ Σοῦτσος ἐσμίκρυνε τὸν Ναπολέοντα εἰπὼν

Καὶ τὸ ἥμισυ τοῦ πόλου ἔλαμψε στὰ γονικά του,

Καὶ τὸ ἄλλο ἥμισυ τοῦ ἔφεξε στὰ σάβανά του.

Ὡστε δὲν ἐννοοῦμεν κατὰ τί εὐρίσκει ἀκατάληπτον καὶ ἀσύνδετον καὶ τερατολόγον ὁ ἐπικριτὴς τοιαύτην εὐστοχὸν εἰκόνα τοῦ ἡρώου Μεσολογγίου· διότι βεβαίως ὁ μὴ ἐννοῶν αὐτὴν δεικνύει μεγάλην ἀγνοίαν τῆς ἱστορίας τῶν νέων κατορθωμάτων τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς.

5.ον Τοσοῦτον τέλος φοίττει ὁ ἐπικριτὴς εἰς τὰς ἐννοίας καὶ ἐκφράσεις τοῦ ποιητοῦ Βαλαωρίτου — τὰ κλαριὰ ἀνατριχίζουν — τὰ νερά μένουν παράλυτα — ἡ πλάσις ἐσκοτώθη μὲ ἓνα μαχαίρι κρυφόν — ὡς νοὸς ὑπερβάντος πάντα τὰ ὅρια τῆς λογικότητος καὶ τῆς ἐσχάτης τερατολογίας, ὥστε νομίζων αὐτὰς ὡς ἀνατροπὴν τῶν νόμων τῆς φύσεως, λέγει ὅτι μὲ ἐν πῆδημα ἐφθάσαμεν εἰς τὴν συντέλειαν τοῦ κόσμου, καὶ αἰσθάνεται παράλυσιν ἀμέσως εἰς χεῖρα, γλῶσσαν καὶ νοῦν, καὶ φωνάζει «μνήσθητί μου κύριε, Σπύρο Φωκά μὲ λένε.»

Ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς πρὶν φρικιάσωμεν τοσοῦτον, ἄς ἀναμνησθῶμεν ὅτι τοιαύτας τερατολογίας πολλάκις ἠκούσαμεν ἐν ποιήσει καὶ ἐν κοινῇ ὁμιλίᾳ, καθ' ἃς καὶ νόμοι τῆς φύσεως φαίνονται ὅτι παραβιάζονται, καὶ ὁ κόσμος εἰς τὸν χαλασμόν του ἔφθασεν. Ἡ ποίησις μεγαλύνουσα, καὶ ὠραίζουσα τὰ πάντα, ἔργον ἔχει νὰ ἐμψυχόνῃ τὰ ἄψυχα, καὶ δίδουσα εἰς αὐτὰ αἰσθησιν νοῦν καὶ κίνησιν, νὰ προσκαλῇ συμμέτοχα εἰς τὰ σφοδρὰ πάθη τῆς ἀνθρωπίνου καρδίας. Αἰετοῦ δ' ἀρχαῖος Ἕλλην ὡς μεσημβρινὸς κάτοικος τῆς Εὐρώπης, καθὼς καὶ ὁ νῦν, εἶναι τερατολόγος. Οὐδὲν εἶπεν ἢ ἐξέφρασεν ἄνευ τερατολογίας. Ὁ Ὀρφεὺς κινεῖ λίθους καὶ δένδρα εἰς χαρὰν μὲ τὸ ἄσμά του. Ὁ Ὀμηρὸς τὸν Ἐάνθον ποταμὸν τῆς Τρωάδος ποιεῖ φωνάζοντα καὶ ἐλεεινολογοῦμενον νὰ τρέχῃ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ νὰ παρακαλῇ αὐτὴν νὰ τὸν δεχθῇ καὶ τοῦ σβύσῃ τὴν φλόγα μὲ τὴν ὁποῖαν κατέκαυσεν ὁ Ἡφαίστος ὅλον αὐτὸν καὶ τοὺς μύρικας. Ὁ Μόσχος εἰς τὸ εἰδύλλιον του μοιρολογῶν τὸν διδάσκαλόν του Βίωνα λέγει·

Αἰλινά μοι στοναχεῖτε νάπαι καὶ Δώριον ὕδωρ·

Νῦν φοτά μοι μύρεσθε τὸν ἡμερόεντα Βίωνα.

ὁ Χριστόπουλος τραγουδεῖ·

Στενάξατε τριαντάφυλλα, στενάξατε μωστίνες

Δακρύστε κήποι σύδενδροι καὶ κλαύσατε Σειρήνες,

Μαυροφορέστε νάρκησοι, μαυροφορέστε ρόδα

Ἐχάθηκε ἡ ἀγάπη μου.

ὁ Βιλαράς διὰ τὸν ἔρωτα ἂν λείψῃ, φθάνει καὶ αὐτὸς εἰς τὸν χαλασμόν τοῦ κόσμου λέγων

Ἐσὺ στιγμὴ ἂν λείψῃς,

Μαραίνεται ὅλη ἡ φύσις·

Νεκρόναι πᾶσα χεῖσις.

Τὸ πᾶν διαλύεται σθεῖ.

ὁ παλαιὸς μας Κορνάρος, ὅτε ὁ Ἐρωτόκριτος ἀποχαιρετᾷ τὴν Ἀρετοῦσαν εἰς τὴν φυλακὴν τερατολογεῖ

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ  
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΣΟΥΡΙΟΥ

Πούρ' εδίαζε του ο καιρός κ' εσίμωνα  
Κ' ένας του άλλου σπλαγχνικά εσφίξανε τή χέρα!  
Κ' ένα μεγάλο θαύμασμα στο παραθύρι γίνη,  
Ἡ πέτραις καὶ τὰ σίδερα κλαῖσι τὴν ὥρα 'κείνη.  
Κ' ἐπέφτανε σταλαγματιές σταῖς πέτραις τοῦ σιδήρου  
Κ' ἡ 'Αρετοῦσα τς' ἦρ' ἔκει καὶ ἦσαν αἶμα λαχτήρου

ὁ Σολωμός εἰς τὸν Λάμπρον του·

Ἄχ ποῖος εἶδε τὰ χέρια νὰ σηκώνη

Ἡ παναγία τὰ μέτιά της νὰ κλείσῃ;

Ἄχ ποῖος τὸ πάσχα αἶμα νὰ ἰδῶνῃ

Ὁ Χριστὸς, καὶ παντοῦ νὰ κοκκινήσῃ;

Τι συμφορὰ τὴν ἐκκλησίαν πλακώνει

Ὅπου τὴν ἴδια μέρα εἶχε θρονήσῃ

Ἀπὸ τόσαις χαραῖς καὶ ψαλμωδίαις

Ποῦχε ἀναλάμψει ἀπὸ φωτοχυσταῖς;

Δὲν λείπει τώρα πᾶρεξ νὰ χαλάσῃ

Τὸν ἑαυτὸν του γιατί μὲ ἔχει πλάστῃ.

Καὶ τοιαῦται αἱ τερατολογίαι διακεκριμένων μεγάλων ποιητῶν πατέρων τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως. Ἄς ἀκούσωμεν τώρα καὶ τὰς ὑπερβολὰς ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ἰδίου ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Α'.

Γορῖζει ὁ γέρο 'Όλυμπος καὶ λέγει τοῦ Κισσάβου

Ἐγὼ 'μαι ὁ γέρο 'Όλυμπος στὸ κόσμῳ ἔακουσμένους

Ἐχω σαράντα δύο κορφές, κ' ἐξήντα δύο βρυσούλαις

Κάθε κορφὴ καὶ φλάμπουρο κάθε κλαδί καὶ κλέφτης.

Καὶ στὴ 'ψιλή μου τὴν κορφὴ ἀετὸς εἶν' καθησμενός,

Ὅπου κρατεῖ στὰ νύχιά του κεφάλι ἀνδρειωμένου.

Φάε πουλὶ τὰ νιάτα μου, φάε καὶ τὴν ἀνδριά μου.

Νὰ κάμης πῆχυν τὸ φτερό καὶ πιθαμὴ τὸ νύχι.

Β'.

Πᾶρε τὴ πλάκα παθερά, τὴ μαύρη γῆ γυναῖκα

Κι' αὐτὰ τὰ μαυροσκούληκα πᾶρε γυναικαδρέφια.

Γ'.

Μαῦρο καρδί ἔπλεε στὰ μέρη τῆς Κασσάντρας.

Ποῦχε τὰ νέφη γιὰ πανιὰ τὸν οὐρανὸ παντιέρα.

Δ'.

Ὅσο ν' ἀσπίρη ὁ κόρακας νὰ γένῃ περιστέρι.

Ε'.

Τ' ἀνάθεμα τὸν ἔθγαλε μέσα ἀφ' τὸ κυβοῦρι,

Κάνει τὸ σύμφ' ἄλλο, καὶ τ' ἄστρο σαλιέρι,

Καὶ τὸ φεγγάρι συντροφιά καὶ πᾶσι νὰ τῆνε φέρῃ.

Εἶνος ἐκαβαλίσκευε νὰ 'πάη νὰ βρῇ τὸν ἔρη

Μ' ἕνα σιδερίκαλογο, μὲ χρυσωμένη σέλα.

Τὸν εἶδε ἡ γῆ κ' ἐτρόμαξε, καὶ ὁ χάρος ἐκρούβισθη.

Τοιαύτας πλείστας τερατολογίας ἠκούσαμεν καὶ ἀκούομεν καθ' ἡμέραν ἐκ τοῦ στόματος τῆς Ἑλλάδος. Ὅμως οὐδέποτε τις τῶν Ἑλλήνων ἐφαντάσθη παραβίασιν τῶν νόμων τῆς φύσεως, ἢ εἶδε καὶ ἐφοβήθη τὴν συντέλειαν τοῦ κόσμου τοσοῦτον, ὥστε ἂν ὁ ἐπικριτὴς φωνάξῃ τὸ Κεφαλληνιακὸν «Μνήσθητί μου Κύριε, Σπύρο Φωκᾷ μὲ λένε» ἡμεῖς διὰ τερατολογίας σύμπαντος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ νὰ ἐκφωνήσωμεν τὸ Ζακύνθιον «Μνήσθητί μου, Κύριε, καὶ εἶμαι σέμπρος τοῦ Μανιά.»

Καὶ τοσαῦτα περὶ τερατολογιῶν, ὡς παρατηρῇ ὁ ἐπικριτὴς εἰς τὸν διθυράμβον τοῦ Βαλαωρίτου. Μεταβαίνομεν ἤδη νὰ παρατηρήσωμεν τὰς θεωρουμένας ὑπὸ τοῦ ἐπικριτοῦ ἀσχημίας τοῦ λεκτικοῦ τοῦ διθυράμβου.

Δύο εἰδῶν ἀσχημίας παρατηρεῖ ὁ ἐπικριτὴς εἰς τὸ λεκτικόν, τὸ φορτικὸν τῶν λέξεων καὶ τὴν ἀκυριολεξίαν. Καὶ κατὰ μὲν τοὺς πρώτους τίχους εὐρίσκει τὸ «ποῦ τρέχει ὁ λογισμὸς» ὡς φορτωμένον μὲ «τὰ φτερωτὰ σου ὄνειρατα.» Οὐδεὶς δὲ Ἕλλην εἶπε ἢ λέγει ποτὲ «φτερωτὰ ὄνειρατα», διότι εἶναι ἀφύσικον. Ἡμεῖς εἰς αὐτὰ παρατηροῦμεν ὅτι ἐπειδὴ ὁ Πίνδαρος λέγει, «ἐλπίς ἐργηγοράτων ἐνύπνια», δεικνύει ὅτι ἡ ἐλπίς καὶ τὸ ὄνειρον εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πράγμα, διαφέροντα μόνον κατὰ χρόνον, ὁ δὲ κοινὸς λαὸς διαστέλλει κοινὴν ἔννοιαν ἐλπίδων ἐξ ὄνείρων. Διότι ἡ μὲν ἐλπίς εἶναι ἐπιθυμία πράγματος, ὃ δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ· τὸ δὲ ὄνειρον μεγάλη μὲν ἐπιθυμία, ἀλλ' ἀπραγματοποίητος, διὰ τὸ ὑπερβολικὸν αὐτῆς καὶ τὰς ἐναντιουμένας τυχαίας περιπτώσεις. Καὶ οἱ μὲν πατέρες ἡμῶν εἶχον ἐλπίδας νὰ ἐλευθερωθῶσιν ὡς καὶ ἐπραγματοποιήθη, ἀλλ' ὄνειρον ἀπέβαινε ἀπραγματοποίητον τὸ νὰ κάμωσι βασιλείον Χριστιανικὸν ἀπὸ Δουναβίου μέχρις Εὐφράτου, ὡς λέγει ὁ Ρήγας εἰς τὸ πολιτικὸν σύνταγμα, καὶ τραγῶδες

Ν' ἀνάψωμε μία φλόγα εἰς ὅλην τὴ Τουρκιά,

Νὰ τρέξῃ ἀφ' τῆ Βόσταν ἕως τὴν Ἀραπιά.

Ἐπομένως ὁ ποιητὴς Βαλαωρίτης συρράπτει τὰς μεγάλας ἐλπίδας τῆς ἐλευθερίας μὲ τὰ ὄνειρατα τῆς ἑλληνικῆς μεγάλης Αὐτοκρατορίας καὶ θέτει αὐτὸς εἰς λαμπρὰν ἐπικεφαλίδα τοῦ διθυράμβου του. Εἰπὼν δὲ «φτερωτὰ τὰ ὄνειρατα» ὁ Βαλαωρίτης ἐξέφρασεν τὴν ἔννοιαν τῆς ταχύτητος τοῦ πράγματος. Ὁ κοινὸς λαὸς, ὅτε εἰκονίζει τὴν

ταχύτητα, ἐπιθέτει τῆς μορφῆς τὰ πτερὰ. Πτερωτοὶ διὰ τὴν ἰδέαν τῆς ταχύτητος εἰκονίζονται ὁ ἀγγελιοφόρος Ἑρμῆς, ὁ Κρόνος ὡς σύμβολον τοῦ χρόνου, ὁ τρέχων ἵππος τῆς φαντασίας Πήγασος, ἡ ταχύπτερος Φήμη, ἡ Αὐγὴ, ὁ Ὑπνος, ὁ Μορφεύς, ὁ πατήρ τοῦ ὄνειρου, οἱ ταχυπετεῖς δράκοντες καὶ ἄλλα τέρατα τῶν ἀρχαίων εἰδωλολατρῶν. Καὶ νῦν οἱ χριστιανοὶ πτερωτοὺς παριστάνουσιν Ἀγγέλους, Ἀρχαγγέλους, Χερουβείμ, δαίμονας, διαβόλους. Ὁ δὲ ἑλληνικὸς λαὸς καὶ οἱ ποιηταὶ αὐτοῦ ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι ἐπιθέτουσι πτερὰ εἰς τὰ ὄνειρατα. Ὁ μὲν ἀρχαῖος Ἕλλην Εὐριπίδης λέγει ἐν Ἐκάβῃ

Ὡ πότνια χθὼν μελανοπτερόγων μήτερ ὄνειρων.

Ὁ δὲ Σολωμὸς εἰς τοὺς ἐλευθέρους πολιορκουμένους, ᾄδει

Ἀγγελε μόνον στ' ὄνειρο μοῦ δίνεις τὰ φτερά σου.

Ὅθεν πασιφανῶς λανθάνεται ὁ ἐπικριτὴς λέγων ὅτι οὐδεὶς Ἕλλην εἶπε «φτερωτὰ τὰ ὄνειρατα», ἐνῶ τόσοι τὰ μετεχειρίσθησαν.

Λανθάνεται πάλιν ὁ ἐπικριτὴς λέγων ὅτι μετεχειρίσθη ὁ ποιητὴς ἀκυριολεξίαν εἰπὼν «φυτρώνουν ἀχτίδες» (διότι φυτρώνουν, λέγει τὰ πράσα καὶ ὄχι ἀκτίνες). Βεβαίως δὲ καὶ ἡμεῖς ἠθέλαμεν ἐκλάβῃ ἀμαρτήσαντα καὶ θανασίμως τὸν ποιητὴν Βαλαωρίτην, καὶ ὡς ἀφωρισμένον ἐκβάλλῃ ἐξω πάσης ἐκκλησίας γραμματικῶν καὶ λεξιθρῶν, ἐὰν ἡ κοινὴ συνήθεια τὸ φυτρῶν μετεχειρίζετο μονον ἀποκλειστικῶς ἐπὶ φυτῶν, τὰ ὁποῖα βλαστάνουν αὐτοφυῶς ἐκ τῆς γῆς, οὐχὶ δὲ καὶ διὰ πᾶν ὅ,τι αὐτοφύεται ἢ ἐξέρχεται καὶ προβαίνει ἐκ τῆς γῆς, προσώπου, πράγματος, κεφαλῆς, μετώπου, σπλάγχχνων κλ. Διότι ὡς ὁ ἀρχαῖος Ἕλλην ἔχει δύο λέξεις φύω καὶ φυτεύω, ὧν ἡ ἔννοια, καίτοι συγχωνεύεται ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ διαφέρει ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν καὶ ἐνέργειαν, οὕτω καὶ ἡ κοινὴ συνήθεια τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ ἔχει δύο λέξεις φυτρῶν διὰ τὸ φύω, καὶ φυτεύω, ὡς ὁ ἀρχαῖος μετεχειρίζεται διὰ τὸ ἐντιθέμενον φυτάδιον ἐν τῇ γῇ ἐκβλαστάνον καὶ αὐξάνον. Οὕτω λέγει φυτεύω πράσα, κρομμύδια, λάχανα, ἄμπελον κλ. τοῦ δὲ φυτρῶν, ὡς ὁ ἀρχαῖος, παρεκτείνει τὸ σημασιώμενον εἰς τὸ τοῦ προβαίνω δι' ὅ,τι ἐξέρχεται, γεννᾶται, προάγεται αὐτοφυῶς. Ἐλεγε λοιπὸν ὁ ἀρχαῖος τρίχας φύω, κέρατα φύονται ἐπὶ τοῦ μετώπου, γλώσσαν φύει, πτερὰ φύει, ὀδόντες φύονται, ἄνδρες φύονται, φρένες φύονται, νοῦς φύει. Λέγει ὡσαύτως καὶ ὁ νεώτερος Ἕλλην κατὰ τὴν σημασίαν τοῦ προβαίνω καὶ γεννᾶ φυτρώνουν τὰ γένεια, φυτρώνουν φτερά, φυτρώνουν τὰ μαλλιά, φυτρώνουν αἱ τρίχες φυτρώνουν τὰ κέρατα, φυτρώνουν τὰ δόντια. ἔχει δὲ τὰς φράσεις, τί τοῦ φύωσεν ὄνοῦς—πῶς ἐξέφυτρωσες σὸν πικρὸν—τί τοῦ ἐξέφυτρωσεν

ἡ καρδιά—τί τοῦ ἐφύτρωσε στή ψυχὴ—Καὶ ὁ ποιητὴς Σολωμὸς εἰς τὸν Κρητικὸν ζωγραφῶν τὴν γέννησιν τοῦ πόνου λέγει

Κύττα με μὲς τὰ σωθικά, ποῦ φύτρωσαν οἱ πόνοι.

Ἐπὶ δὲ τοῦ μετώπου τοῦ θεόπτου Μωϋσέως ἀριστούργημα χριστιανικῆς γλυπτικῆς ἐκ γλυφίδος τοῦ Μιχαηλαγγέλου Βοναρόττου, τὸ ὁποῖον εἶδον ἐπισκεπτόμενος τὸν ἐν Ρώμῃ ναὸν τοῦ ἁγίου Πέτρου εἰς Βίνκολιν, φυτρώνουν ἀκτίνες εἰς εἶδος κεράτου ἐμβλήμα θείας ἐκλάμψεως. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀσχημον ἂν ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Πατριάρχου, ἐρωτᾷ ὁ ποιητὴς διατί νὰ μὴ φυτρώνουν ἀκτίνες, αἵτινες ὡς μάρτυρικὸς στέφανος διαλάμπουσι περίξ τῆς εἰς οὐρανὸς ψυχῆς τοῦ Πατριάρχου. Δὲν λέγει καὶ ὁ ποιητὴς Τυπάλδος εἰς τὴν ὁδὴν τοῦ πρὸς τὸν Πατριάρχην

Καὶ ἀνθεῖ τ' ἀχνό του μέτωπο μαρτυρικὸ στέφανι;

Ἐκτὸς δὲ τούτων δὲν ἐννόησεν ὁ ἐπικριτὴς τὴν ἰδέαν τοῦ ποιητοῦ, ἂν μὴ εἶπε, ὡς ὅφειλε, νὰ διαπέμπωνται ἀκτίνες ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ ἀνδριάντος, ἀλλὰ νὰ φυτρώνουν ἐπ' αὐτοῦ· διότι ὁ ποιητὴς δὲν ἠθέλησε νὰ φωταυγίσῃ τὸν ἀνδριάντα μὲ ἀκτίνας διαπεμπομένας ἐξ ἡλιακοῦ φωτός, ἀλλὰ νὰ ἐκφράσῃ τὰς ἐκλάμψεις τῆς μεγάλης διανοίας τοῦ Πατριάρχου, ὡς φωτεινὰς ἀκτίνας ἐξερχομένας ἐκ τοῦ μετώπου τοῦ ἀνδριάντος. Αὐτὸς διὰ τῆς μαρτυρικῆς τοῦ ἀγγέλου ἐξέλαμψε τὰς ἀκτίνες τῆς δόξης τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος, ὥστε εἰς τὰ κατορθώματα αὐτοῦ ἡ χριστιανικὴ Εὐρώπη ἔστειψε τὴν ἑλληνικὴν ἐλευθερίαν μὲ τὸ ἀκτινοβόλον διάδημα τῆς Βασιλείας. Καὶ ταῦτα φανταζόμενος ὁ ποιητὴς ἐρωτᾷ κατὰ τὴν θέαν τοῦ ἀνδριάντος, διατί αἱ ἐκλάμψεις ἐκεῖναι τῆς διανοίας νὰ μὴ φυτρώνουν ὡς ἄλλαι φεγγοβόλοι ἀκτίνες ἐπὶ τοῦ μετώπου του;

Οὔτε ἄκαιρον τὸ τοῦ ποιητοῦ «σπαράζει ἡ καρδιά» ἀντὶ τοῦ κτυπᾷ ἡ καρδιά ὡς θέλει ὁ ἐπικριτὴς· διότι σπαράζει, ὡς λέγεται καὶ λαχταρίζει, μεταχειρίζεται ἡ κοινὴ συνήθεια οὐ μόνον ἐπὶ πόνου, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πάσης κινήσεως εἰς σφοδρὰν ἀθυμίαν. Οὕτω—Δι' αὐτὸ ὅπου μοῦ λές, σπαράζει ἡ καρδιά μου.—Λαχταρίζει ἡ καρδιά μου—μὰ τὴ λαχτάρᾳ του (ἐπὶ ὄρκου). Καίσαρ δὲ Δαπόντης ποιητὴς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, λέγει

Ὡ οὐρανοί

ὅπου κατοικημένη

εἶναι ἡ δοξασμένη

κόρη ποῦ λαχταρᾷ.

Ὁ δὲ Σολωμὸς λέγει ἐν τῇ ὁδῇ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν

Ἡ καρδιά συχνόσπαράζει...

ἢ βλέπω φοδερὰ;

ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ  
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ  
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΕΟΥΡΙΟΥ

Οὕτε πάλιν ἐξυπέστησαν ὁ διθυραμβοποιὸς τὸν Πατριάρχην, ἂν ἐκάλουν αὐτὸν «Πατέρα καὶ Καλόγηρον»· διότι πατριάρχαι, ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς ἐκ τοῦ στόματος τοῦ λαοῦ καλοῦνται πατέρες, πολὺ δὲ μάλλον ὁ πατριάρχης ὅν οἱ Ἕλληνες ἔχουσιν ἐθνάρχην καὶ ὡς τέκνα αὐτοῦ καλοῦσι πατέρα. Τὸ δὲ «καλόγηρος» δὲν ἀπευθύνεται εἰς αὐτὸν ὡς πρὸς εὐτελεῖ ρακενδύτην καὶ περιφρονημένον καλόγηρον, ἀλλ' εἰς τὸ κύριον σημαίνον, καθότι ὁ πατριάρχης Γρηγόριος ἔζησε βίον καλογήρου, καὶ ἀσκητοῦ σεμνοῦ. Οὕτω καὶ ἡ κοινὴ συνήθεια λέγει καλογερεύεται ἡ κόρη, ἔχει ζῶν καλογηρικὴν ὁ δεῖνα· ζῇ αὐτὸς ὡς καλόγηρος ἀσκητής.

Πρὸς τοῦτοις δὲν εἶναι κακὴ ἡ χρῆσις τοῦ «θεόχτιστο κοτρῶνι», ὡς ἐννοεῖ ὁ ἐπικριτὴς χτισμένο ἀπὸ θεόν, ἀλλ' ἐννοεῖται μέγα κτίριον καὶ ἰσχυρώτατον φρούριον. Διότι ἡ δημοτικὴ γλῶσσα ὡς ἡ ἀρχαία ἐπὶ μεγαληγορίας συνθέτει διὰ τῆς λέξεως Διὸς, οὕτω συνθέτοιοι διὰ τοῦ θεοῦ καὶ λέγει θεόμματο, θεώρατο, θεοκέρατο, θεοκέφαλο, θεοπόδαρον, θεόσπιτο, θεόδενδρο κλ. Ὁ Ὀμηρος μεταχειρίζεται Διὸς-γυνή (θεογυναῖκα) Διὸς ἄνθρω (θεοάνδρας) — Διογενὴς = Θεογέννητος. — Μάτι θεοῦ λέγει ὁ Σολωμός εἰς τὸν Μπαῦρων· καὶ ὁ λεβέντης τραγουδεῖ τὸ πλούσιον παλικαρι

Θεοκολῶνα στὸ Μωριά καὶ Φλάμπουρο στὴ Κόρφο.

Καμῖνι ποιητικώτατα εἶπεν ὁ ποιητὴς τὸ πνευματικόν καὶ οὐχὶ λυχνία ὡς λέγει ὁ ἐπικριτὴς· διότι ἡ μὲν λυχνία ἐννοεῖ μόνον τὸ φῶς τῆς ἐπιστήμης, ἐνῶ ἡ κάμινος τὴν μακρόθεν ἐκλαμψίν τῆς ἐπιστήμης καὶ τὴν διακαῇ φλόγα τῆς καρδίας τῆς νεολαίας εἰς πατριωτισμόν.

Παραλείπω τὰ λοιπὰ ἐν συντόμῳ ἀποδοκιμαζόμενα ὑπὸ τοῦ ἐπικριτοῦ οἷα τὸ φοῦχτα χῶμα, δεκατίζει, ἰδρόνει αἷμα, τήκονται τὰ φύλλα· διότι ἡ δημοτικὴ γλῶσσα λέγει ἑδράζε φοῦχτα χῶμα, δὲν ἔμεινε φοῦχτα χῶμα, μοῦ ἑκατίζει τὸ χωράφι, ἑκατίζει τοὺς νιούς. Ὁ ἄγγελος τοῦ ἐλευθέρου ἑκατίζει τὸν λαὸν ἐπὶ τῆς ἄλλω λέγει ἡ παλαιὰ γραφή· ἑδρῶσα αἷμα νὰ τὸν καταπείσω ἑδρῶσα αἷμα νὰ τὸν συνεφέρω (ἐπὶ κόπου). Ἐγένετο δὲ ὁ ἰδρὼς αὐτοῦ ὥσει θρόμβοι αἵματος λέγει τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον περὶ τοῦ Χριστοῦ προσευχομένου εἰς τὸν κῆπον. Τήκεται ἡ καρδιά του, τήκονται τὰ σπλάγχνα του, ἀντὶ τοῦ λυόνει, τήκεται τὸ κορμὶ του.

Ἐάν λοιπὸν ἀπασαί τοιαῦται φράσεις καὶ λέξεις εἶναι καθιερωμέναι εἰς τὴν κοινὴν καὶ δημοτικὴν ὁμιλίαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, καὶ ἂν τὰ τοιαῦτα δὲν φαίνονται ἄκαιρα ἢ φορτικὰ εἰς τὴν κοινὴν φράσιν, συνάγομεν ὅτι καὶ ὁ ποιητὴς Βαλαωρίτης προσφεύστατα τῆς δημοτικῆς γλώσσης, καθ' ἣν ἐποίησε τὸν διθύ-

ραμβον, μετεχειρίσθη λεκτικὸν καὶ λέξεις καὶ φράσεις αὐτῆς. Ἀς ἐκρίνω δὲ ἐπικριτὴς πρότερον τοιαῦτα ἐκ τῆς γλώσσης τοῦ κοινοῦ λαοῦ, ἂς χαλιναγωγήσῃ τὸ στόμα τῶν ὁμογενῶν του μὲ τοὺς κανόνας τῆς γραμματικῆς του, ἂς κρατῇ τὸν φαντασιώδη νοῦν τοῦ Ἑλλήνος ὡς μεσημβρινοῦ, μὲ τὰς ἡνίας τῆς λογικῆς τοῦ ψυχροῦ ὑπερβορείου διὰ νὰ μὴ ἐξιππάζεται καὶ ἀφανίζεται εἰς τερατολογίας ὁ Ἕλλην, καὶ ἂς ἀλλάξῃ τοὺς κανόνας τῆς τέχνης τῆς ποιήσεως μὲ νέας θεωρίας καλλαισθησίας καὶ φιλολογίας, καὶ ἔπειτα ἂς κατηγορήσῃ οὐ μόνον τὸν ποιητὴν Βαλαωρίτην, ἀλλὰ καὶ ὅλους τοὺς ποιητὰς τῆς Ἑλλάδος ἀρχαίους καὶ νεωτέρους, ὡς τερατολόγους καὶ ἀκυριολόκτους κατὰ τὰς ἐννοίας.

Πιθανὸν τὸ ποίημα νὰ μὴ ἀρέσκῃ εἰς τὸν ἐπικριτὴν. Ἴσως τοιοῦτον ἐνδυμα ἐννοιῶν καὶ χαρακτὴρ λόγου ὑψηλοῦ, καὶ χρωματισμὸς ποιήσεως δὲν θέλγουν αὐτὸν ὡς ὑπέροχον καλαισθησίας καὶ ἐπιστήμονα κριτικῆς καὶ εἰδήμονα ἀνωτέρων γνώσεων ποιητικῆς τέχνης. Διὸ περὶ τούτων ὁ ἐπικριτὴς εἶναι κύριος γνώμης καὶ εὐαρεσθήσεως κατὰ τὰς μεγάλας αὐτοῦ προεκτεθείσας θεωρίας. διότι δὲν δυνάμεθα νὰ ἐπιβάλωμεν αὐτῷ τὴν γνώμην ἡμῶν. Ἀλλ' ἂς ἀφήσῃ ἡμᾶς καὶ ὅλον σχεδὸν τὸ πανελλήνιον νὰ μένωμεν εἰς τὴν εὐχαρίστησίν μας, καὶ νὰ θεωρῶμεν ὅλον τὸν διθύραμβον τοῦ Βαλαωρίτου τεχνικώτατον, ἐντελέστατον καὶ ἄριστον κατὰ τὸν ἐθνικὸν σκοπὸν καὶ συγκινητικώτατον κατὰ τὸ ἀποτέλεσμα δι' αὐτὸ συνετέθη. Διὸ καὶ ὁ ποιητὴς Βαλαωρίτης ἔτυχε τῆς γενικῆς ἐπιδοκιμασίας, ἀξίως ἐχειροκροτήθη ὑφ' ὅλου τοῦ ἐν Ἀθήναις πλήθους, ἡσπάσθη ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, ἔλαβε τὰ εὐχαριστήρια παρὰ τῆς πανεπιστημιακῆς συγκλήτου καὶ τοῦ Πρυτάνεως, ἐστέφθη ὑπὸ φιλολογικῶν συλλόγων καὶ συνεχάρη ὑπὸ τῶν λογίων τοῦ ἔθνους. Ἡ δὲ πατρίς αὐτοῦ Λευκάς σκιρτῶσα καὶ ἀγαλλομένη ἐδεξιώθη αὐτὸν ἐπιστρέψαντα εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς ὡς ἐστεμμένην ποιητὴν μὲ τὴν δάφνην τοῦ Παρνασσοῦ, καὶ κηρυττόμενον ἐν τῷ πανελληνίῳ καλλιθέλαδον καὶ δημοφιλεῖ υἱὸν τῆς Μούσης Ὀαλείας.

Ἐν Ζακύνθῳ τῇ 20 Ἰουνίου 1872.

Π. ΧΙΩΤΗΣ.



**ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ**  
ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ  
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ

# ΑΓΓΕΛΙΑ

Συστήσας τυπογραφείον ὑπὸ τὸ ὄνομα ΕΠΤΑΝΗΣΟΣ  
πρὸς ἐκτύπωσιν τῶν συγγραμμάτων μου, διευθυνόμενον  
ὑπὸ Χ. Σ. Χιώτου, προσκαλῶ ἅπαντας τοὺς λογίους  
φίλους μου, ὅσοι εὐαρεστοῦνται, νὰ παράσχωσιν ἐργασίαν,  
διότι αὕτη θὰ ἐκτελῇται ἀκριβῶς καὶ εἰς μετρίας τιμὰς.

Π. ΧΙΩΤΗΣ.



ΙΑΚΩΒΑΤΕΙΟΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ  
ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ